

ทฤษฎีสี่เหลี่ยมกับนัยต่อการศึกษา

ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในประเทศไทย¹

วุฒิกรณ์ ชูวัฒนารักษ์²

วันที่รับบทความ: 2 กรกฎาคม 2565

วันที่แก้ไขครั้งสุดท้าย: 5 สิงหาคม 2565

วันที่ตอบรับตีพิมพ์: 16 สิงหาคม 2565

บทคัดย่อ

ทฤษฎีสี่เหลี่ยมได้ให้เส้นทางในการทำความเข้าใจทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในประเทศไทยที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ความหลากหลายของงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีสัมพันธ์ระหว่างประเทศมีอยู่เป็นจำนวนมากในประเทศไทย ทฤษฎีเหล่านี้มีตั้งแต่แนวทางการศึกษากระแสหลักซึ่งเป็นส่วนประกอบของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอย่างสังคมนิยมและเสรีนิยม รวมถึงแนวทางการศึกษาทางเลือกอื่นๆ เช่น ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเชิงวิพากษ์ สตรีนิยม และหลังโครงสร้างนิยม อย่างไรก็ตาม งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีสี่เหลี่ยมกลับมีไม่มากนักในประเทศไทย บทความนี้จึงมุ่งเน้นไปที่เสาหลักของทฤษฎีสี่เหลี่ยมสี่ประการ ได้แก่ ความคิดและความรับผิดชอบในเชิงนิเวศ สันติภาพโลกและการไม่ใช้ความรุนแรง ความยุติธรรมทางสังคมและสิ่งแวดล้อม และการกระจายศูนย์ของอำนาจ ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญสำหรับการศึกษาทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่ส่งผลกระทบต่อการสิ่งแวดล้อมในระดับโลก นอกจากนี้ ยังอภิปรายนัยของทฤษฎีสี่เหลี่ยมที่สัมพันธ์กับการศึกษาทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในประเทศไทย บทความนี้จะวิเคราะห์การวิจัยได้ขยายพื้นที่ทางความคิดสำหรับแนวทางการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกระแสทางเลือกในประเทศไทย แนวทางในการเสริมสร้างการศึกษาทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจากพัฒนาการความรู้ของแนวคิดจากล่างสู่บน รวมทั้งการนำเสนอ “มุมมองเชิงนิเวศ” เข้ามาอยู่ในการศึกษาทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในประเทศไทย

คำสำคัญ ทฤษฎีสี่เหลี่ยม, ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ, สิ่งแวดล้อม

¹ บทความชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “การสำรวจการศึกษาทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกับนัยเชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติต่อการศึกษาทฤษฎีสี่เหลี่ยมในประเทศไทย” ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร จังหวัดพิษณุโลก 65000
อีเมล: wuttikorn@gmail.com, wuttikorn@nu.ac.th

Green Theory and Implications for the Study of IR Theory in Thailand

Wuttikorn Chuwattananurak³

Received: 2 July 2022

Revised: 5 August 2022

Accepted: 16 August 2022

Abstract

The Green theory has provided a path to a clearer understanding of international relations (IR) theories in Thailand. There is currently a diversity in numbers of studies that have been performed related to IR theories that are followed in Thailand. The theories ranged from mainstream approaches that consisted of components of IR (realism and liberalism) and other alternative approaches such as critical international relations theory, feminism, and post-structuralism. However, there had been very few studies performed related to the Green theory in Thailand. This article focused on the four pillars of the Green theory, ecological thinking and responsibility; world peace and nonviolence; social and environmental justice; and decentralization of power, which were essential issues for studying the IR theory that impacted global environments. Furthermore, it also discussed the implications of the Green theory that related to the study of the IR theory as considered in Thailand. The research analysis expanded the intellectual space for the alternative approaches of IR in Thailand; approaches which galvanized the study of IR theory from the bottom-up concepts of knowledge development; and those that were able to introduce the “ecological perspective” into the study of IR theory in Thailand.

Keywords Green Theory, International Relations Theory, Environment

³ Assistant Professor, Ph.D., Faculty of Social Sciences, Naresuan University, Phitsanulok 65000. E-mail: wuttikornc@gmail.com, wuttikornc@nu.ac.th

1. บทนำ

“... ตำราที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หรือเกี่ยวกับความรู้เบื้องต้นด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศยังมีไม่มากนัก และเท่าที่มีอยู่ก็ทิ้งช่วงห่างในการตีพิมพ์ งานแปลตำราและทฤษฎีมีอยู่น้อยเช่นกัน ผลงานวิชาการส่วนใหญ่ของนักวิชาการในสาขาวิชานี้เป็นผลงานเกี่ยวกับภูมิภาควิชาการ ทั้งที่เป็นงานวิจัย ตำรา และงานแปล โดยส่วนใหญ่ใช้แนวทางการศึกษาแบบดั้งเดิม หรือครอบคลุมแนวคิดและทฤษฎีกระแสหลักเป็นส่วนใหญ่ ... ทิศทางการวิจัยของประเทศด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศหรือความสัมพันธ์ข้ามชาติ ยังคงให้ความสำคัญต่อการตอบโจทย์ที่สัมพันธ์กับปัญหารูปธรรมของการดำเนินนโยบาย และการทำความเข้าใจกับสภาพระหว่างประเทศที่แวดล้อมไทยอยู่ในระยะเวลาหนึ่งๆ ... มากกว่าจะเป็นการศึกษารายละเอียดเพื่อสร้างและพัฒนาทฤษฎีอันเป็นองค์ความรู้พื้นฐานให้แก่สาขาวิชา ทั้งในแง่ของการขยาย ต่อยอดทฤษฎีเดิมที่มีอยู่ไม่ว่าจะเป็นกระแสใด หรือเสนอแนวคิดและทฤษฎีที่เป็นทางเลือกใหม่” (ศุภมิตร ปิติพัฒน์, 2553, น. 55)

แม้สาขาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในประเทศไทยจะเติบโตขึ้นภายใต้ร่มเงาของรัฐศาสตร์อย่างน้อยที่สุดก็นับตั้งแต่การสิ้นสุดของสงครามโลกครั้งที่สอง โดยมีการจัดการเรียนการสอนทั้งในระดับปริญญาตรี ปริญญาโท และปริญญาเอก ทั้งที่อยู่ในเขตศูนย์กลางอำนาจทุกสิ่งอย่างในประเทศนี้ ณ กรุงเทพมหานครและปริมณฑลอย่างจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช หรือที่อยู่ในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศอย่างมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยนเรศวร มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ มหาวิทยาลัยบูรพา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี หากแต่ตำราและงานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในประเทศไทยยังมีจำนวนไม่มากนัก โดยยังมีพักต้องกล่าวถึงงานวิชาการหรืองานวิจัยเชิงทฤษฎีทั้งในแง่ของจำนวนหรือแรงจูงใจผ่านเงินทุนสนับสนุนการวิจัยแต่อย่างใด (Prasirtsuk, 2009, pp. 92-93; Na Thalang et al., 2019, p. 7)

ฉันทิมา อ่องสุรักษ์ ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับงานด้านแนวคิดและทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศหรือที่ฉันทิมาเรียกว่า “การระหว่างประเทศ” ในประเทศไทยในระยะแรกๆ ไว้ว่า “... การที่มีตำราที่เป็นภาษาไทยน้อยมาก ทางด้านการระหว่างประเทศก็เช่นกัน ... แต่โดยทั่วไป ก็ยังไม่มีงานชิ้นใดที่เจาะลึกโดยเฉพาะในประเด็นที่สำคัญของแขนงวิชาการระหว่างประเทศ ทั้งนี้ มีพักต้องเอ่ยถึง ประเด็นเรื่องทฤษฎีการระหว่างประเทศ” (ฉันทิมา อ่องสุรักษ์,

2523, น. ก) นั่นจึงเป็นที่มาของงาน ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ที่ดัดตอนแปลโดย ฉันทิมา อ่องสุรักษ์ (2523) จาก *Contending Theories of International Relations* ของ เจมส์ อี. โดเฮอร์ตี และโรเบิร์ต แอล. ฟอลส์กราฟ (James E. Dougherty and Robert L. Pfaltzgraff, Jr.) ซึ่งเน้นหนักการนำเสนอแนวคิดและทฤษฎีกระแสหลักอย่างสังเขป โดยเฉพาะแนวคิดเกี่ยวกับดุลอำนาจ ขณะที่งานแปลจากต้นฉบับภาษาอังกฤษในระยะหลัง โดยเฉพาะงาน ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ: สาขาวิชาและความแตกต่างหลากหลาย โดยมีจิตติภัทร พูนขำ เป็นบรรณาธิการแปลจากงาน *International Relations Theories: Discipline and Diversity* ของ ทิม ดันน์ มิเลีย เคอร์กี และสตีฟ สมิธ (Tim Dunne, Milja Kurki, and Steve Smith) ในฐานะบรรณาธิการร่วม (2560) ถือเป็นการเปิดพื้นที่งานวิชาการด้านแนวคิดและทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศโดยตรงซึ่งครอบคลุมทั้งกระแสหลักอย่างสังเขป เสรีนิยม กระแสรองอย่างสร้างสรรค์นิยม (Constructivism) และกระแสทางเลือกในภาพรวมให้กว้างมากขึ้น

งานวิชาการที่มีเนื้อหาโดยตรงเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่เขียนโดยนักวิชาการไทยอาจสามารถย้อนกลับไปได้ตั้งแต่ *ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ* ของ สุรัชย์ ศิริไกร (2527) *แนวคิดและทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ* ของ โคริน เพื่องเกษม (2548) ตลอดจน *ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ: แนวคิด ทฤษฎี และกรณีศึกษา* ที่มี จุลชีพ ชินวรรณ เป็นบรรณาธิการ (2547) ซึ่งเน้นการศึกษาหรือให้พื้นที่งานของตนแก่แนวคิดหรือทฤษฎีกระแสหลักอย่างชัดเจน ขณะที่งานเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในภาพรวมในระยะหลังๆ เราเริ่มเห็นความเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างเนื้อหาแนวคิดและทฤษฎีที่ถูกแบ่งให้แนวคิดและทฤษฎีกระแสรองและกระแสทางเลือกที่มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นงาน *ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ* ของ นรุตม์ เจริญศรี (2563) ที่นำเสนอมุมมองด้านทฤษฎีของสำนักอังกฤษ (The English School) หรือ *ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ: ความรู้เบื้องต้น* ของ ศิวพล ชมภูพันธุ์ (2559) ที่ขยายองค์ความรู้แนวคิดและทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในประเทศไทยให้กว้างมากขึ้น โดยเฉพาะทฤษฎีหลังโครงสร้างนิยม (Post-structuralism) และสตรีนิยม (Feminism) ในสัดส่วนที่ไม่น้อยไปกว่าแนวคิดและทฤษฎีกระแสหลักอย่างสังเขปและเสรีนิยม นั่นหมายความว่า กระแสแนวคิดและทฤษฎีทางเลือก โดยเฉพาะทฤษฎีกลุ่มหลังปฏิฐานนิยม (Post-positivism) เริ่มเข้ามามีบทบาทในฐานะมุมมองทางเลือกใหม่และร่วมแบ่งปันพื้นที่ในงานเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในประเทศไทยเพิ่มมากขึ้น

ในขณะที่งานด้านแนวคิดและทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่อิงกับกระแสหลัก/สายปฏิฐานนิยมยังคงผลิตออกนอกผลสู่ตลาดแห่งภูมิปัญญาในประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่า

จะเป็นงานที่ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีกระแสหลักในภาพรวม (ธโรธร ตูทองคำ, 2559) หรืองานที่ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีกระแสหลักทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งเป็นการเฉพาะอย่างสัจนิยม (ศุภมิตร ปิติพัฒน์, 2551; จุฑามณี สามัคคีนิชย์, 2559; ภูวิน บุญยะเวชชีวิน, 2559; ศิริสุตา แสนอิ้ว, 2557; จิตติภัทร พูนขำ, 2553; ศุทธาวีร์ ลีสุวรรณ, 2550; Wadeesirisak, 2017) หรือเสรีนิยม (Sriwattanapong, 2008; ฐิติเทพ สิทธิยศ, 2562; เบญจมาศ นิลสุวรรณ, 2563; เอนกชัย เรื่องรัตนกร, 2560) งานวิชาการด้านแนวคิดและทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่อิงกับกระแสรอง กระแสทางเลือก หรือสายหลังปฏิฐานนิยมก็เติบโตแบ่งบานเพื่อตั้งคำถามท้าทายมุมมองกระแสหลักและนำเสนอในฐานะมุมมองทางเลือกใหม่สำหรับการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศด้วยเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นสรรสร้างนิยม (Kunnamas, 2015; Busbarat, 2012; กัมพร รักสอน, 2563; วรารักษ์ เฉลิมพันธุ์ศักดิ์, 2551; วิเชียร อินทะสี, 2559) ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเชิงวิพากษ์ (Callahan, 2001; Poonkham, 2019; Kesboonchoo Mead, 2004; Jayanama, 2003; กฤษฎา ธีระโกศลพงศ์, 2560, 2562; ทภีพร สุพร, 2556; วัชรพล พุทธรักษา, 2553ก, 2553ข) สตรีนิยม/เพศวิถีศึกษา (Sireekan, 2008; ปรัชญา ยศสมศักดิ์, 2563) หลังโครงสร้างนิยม (Jayanama, 2019; ดิณณภพ สันสมบัติทอง, 2562; ศาสตร ชัยวรพร, 2548) หรือทฤษฎีหลังอาณานิคม (Postcolonial Theory) (Supachalasai, 2017, 2019) อันนับเป็นความพยายามและความมุ่งมั่นที่สำคัญที่จะสร้างความเป็นพหุนิยม ความเห็นต่าง (Dissensus) และความหลากหลายให้บังเกิดขึ้นในสาขาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของไทย (Poonkham, 2017; Jayanama, 2009, pp. 5-7)

ท่ามกลางความเติบโตแบ่งบานของงานด้านแนวคิดและทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกระแสทางเลือก/สายหลังปฏิฐานนิยมที่เพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่องในประเทศไทย ทฤษฎีสีเขียว (Green Theory) กลับมีตำแหน่งแห่งที่ของตนในพื้นที่แนวคิดและทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศน้อยมาก โดยเฉพาะงานวิชาการ/หมื่นนักวิชาการความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในประเทศไทย กล่าวคือ ขณะที่ประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมภายใต้ความเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อมในระดับโลก (Global Environmental Change) และวิกฤตการณ์เชิงนิเวศ (Ecological Crisis) ที่ครอบคลุมปัญหาสภาวะโลกร้อน ความสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ การกร่อนของดิน การแปรสภาพเป็นทะเลทราย และอื่นๆ กลายเป็นประเด็นปัญหาสำคัญและมักถูกบรรจุอยู่ในประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างประเทศร่วมสมัยร่วมกับประเด็นข้ามพรมแดนหรือภัยคุกคามในด้านอื่นๆ เช่น การก่อการร้าย การแพร่ขยายของอาวุธทำลายล้างสูง ในฐานะประเด็นปัญหาหนึ่งที่สร้างความไร้ระเบียบทางการเมือง (Political Disorder) และจำเป็นต้องแสวงหาวิธีการหรือหนทางเพื่อสถาปนาระเบียบทางการเมือง

(Political Order) ให้บังเกิดขึ้นแล้ว (Laferrière & Stoett, 1999, pp. 173-174) ความเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อมในระดับโลกและวิกฤตการณ์เชิงนิเวศยังจุดเริ่มต้นของการตั้งคำถามที่สำคัญต่อองค์ความรู้ ตลอดจนแนวคิดและทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศด้วยว่า ภายใต้สังคมนานาชาติเมืองระหว่างประเทศที่ถูกอธิบายภายใต้บริบทของการต่อสู้แย่งชิง ทำลายล้าง ตลอดจนแข่งขันกันเพื่อให้สามารถอยู่รอดปลอดภัยได้นั้น เราจะสามารถศึกษาและสำรวจสถานภาพองค์ความรู้ในการศึกษาทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในประเทศไทยผ่านการนำเสนอสาระสำคัญของทฤษฎีสีเขียว รวมทั้งวิเคราะห์นัยเชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติต่อการศึกษาทฤษฎีสีเขียวในฐานะทางเลือกหนึ่งของการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศโดยรวมในประเทศไทยเพื่อสนับสนุนสังคมนานาชาติเมืองระหว่างประเทศที่พึงปรารถนาและมีชีวิตที่ดีได้อย่างไรบ้าง

บทความนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยดำเนินการวิจัยด้วยการอ่าน ตีความ วิเคราะห์ ตลอดจนวิพากษ์วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาทฤษฎีสีเขียวในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ รวมทั้งนัยที่มีต่อการศึกษาทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในประเทศไทยโดยวิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research Method) จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลสองประเภทสำคัญ ได้แก่ แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เช่น รายงาน (Report) อย่างรายงานของเวทีระหว่างรัฐบาลว่าด้วยนโยบายวิทยาศาสตร์ด้านความหลากหลายทางชีวภาพและบริการจากระบบนิเวศ (Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services: IPBES) ขณะที่แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) จะประกอบไปด้วยงานวิชาการที่ตีพิมพ์ในรูปแบบต่างๆ ทั้งงานวิจัย บทความวิชาการ/บทความวิจัยในวารสารวิชาการ ตำรา หนังสือ

บทความนี้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ 1) บทนำ 2) ทฤษฎีสีเขียวในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ 3) นัยต่อการศึกษาทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในประเทศไทย และ 4) บทสรุป

2. ทฤษฎีสีเขียวในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

ในประเทศไทย แม้จะมีงานที่ศึกษาเกี่ยวกับการเมืองสีเขียวในมุมมองที่แตกต่างหลากหลายอยู่แล้วจำนวนหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นการเมืองสีเขียวในฐานะการเมืองทางเลือกใหม่ (จุฑาทิพ คล้ายทับทิม, 2553, น. 69-109; ประชา หุตานุวัตร, 2544) เศรษฐศาสตร์สีเขียว (Green Economics) (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2541) เศรษฐศาสตร์การเมืองสีเขียว (Green Political Economy) นิเวศวิทยาการเมือง (Political Ecology) (Carpanini, 2017; กนกวรรณ

มะโนรมย์, 2565; ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2556, 2561) การเมืองสีเขียวในฐานะการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ โดยเฉพาะบทบาทและเส้นทางการเมืองของพรรคกรีนในยุโรปและสหรัฐอเมริกา (ลดาวัลย์ ไช่คำ, 2564) มุมมองเชิงนิเวศวิทยา อันรวมถึงนิเวศวิทยามนุษย์ (Human Ecology) (ชูศักดิ์ วิทยากัด, 2561; ประเวศ อินทองปาน, 2553) หรือความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม (Environmental Justice) (Oliveira, Thorseth, & Brattebø, 2018; ศักดิ์ธรรงค์ มงคล, 2558) ซึ่งเป็นส่วนประกอบสำคัญสำหรับการทำความเข้าใจทฤษฎีสีเขียว แต่บทความนี้จะมุ่งนำเสนอทฤษฎีสีเขียวในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเป็นสำคัญ

ในขณะที่นักสตรีนิยมถกเถียงว่า ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ “มีดบอดในเรื่องเพศสภาพ” (Gender Blind) นักทฤษฎีสีเขียวก็มองว่า ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ “มีดบอดในเรื่องสิ่งแวดล้อม” (Green Blind) เช่นกัน (Daddow, 2013, p. 245; Eckersley, 2013, p. 267) ความมีดบอด (Blindness) ในที่นี้มีได้หมายความว่าความสัมพันธ์ระหว่างประเทศปราศจากการถกเถียงหรือการศึกษาประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมแต่อย่างใด หากแต่ปราศจากการตั้งคำถามหรือท้าทายโครงสร้างการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่เป็นอยู่ในปัจจุบันว่าจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนอย่างไรบ้างเพื่อให้ระบบนิเวศสามารถดำรงอยู่ได้อย่างอุดมสมบูรณ์ไปพร้อมๆ กับการที่มนุษย์สามารถมีชีวิตอยู่รอดและมีชีวิตที่ดีได้ด้วย

ในส่วนนี้จึงมุ่งนำเสนอสาระสำคัญของทฤษฎีสีเขียวในฐานะมุมมองหนึ่งที่จะทำให้เราสามารถเห็นมากกว่าที่เคยมองและฟังมากกว่าที่เคยได้ยิน ที่สำคัญ ทฤษฎีสีเขียวมีฐานคติหรือแก่นสารทางทฤษฎีที่มากกว่าประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมเท่านั้นเนื่องจากมองประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมในฐานะประเด็นปัญหาทางการเมือง (Political Problems) โดยใช้ความคิดหรือมุมมองเชิงนิเวศ (Ecological Thought/Thinking/Perspective) มาช่วยปรับแต่งทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่ทำความเข้าใจเกี่ยวกับระเบียบ สันติภาพ ความมั่นคง และอำนาจให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น (Laferrière & Stoett, 1999, p. 5) นอกจากนั้น แม้ว่าจะมีการใช้คำหรือเรียกชื่อทฤษฎีสีเขียวที่แตกต่างหลากหลายกันไปตามบริบทหรือสถานการณ์ เช่น ทฤษฎีการเมืองสีเขียว (Green Political Theory) (Barry, 1999; Carter, 1999; Weber, 2006) การเมืองสีเขียว (Green Politics) (Paterson, 2005) ความคิดทางการเมืองสีเขียว (Green Political Thought) (Dobson, 2007) แต่ในที่นี้จะขอใช้คำว่า “ทฤษฎีสีเขียว” ที่มาจาก “ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสีเขียว” (Green IR Theory) (Eckersley, 2013)

ทฤษฎีสีเขียวตั้งต้นด้วยฐานคติที่ว่า ภูมิปัญญาที่เราเคยรับรู้มาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติและวัฒนธรรมที่ถูกปลูกฝังว่ามนุษย์อยู่เหนือธรรมชาติและสามารถใช้ประโยชน์จากธรรมชาติเพื่อตอบสนองต่อความจำเป็นและความต้องการของมนุษย์นั้นจักต้องได้รับการทบทวนใหม่ เนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในปัจจุบันกำลัง

คร่าชีวิตมนุษย์ สิ่งมีชีวิตอื่นๆ รวมทั้งโลกใบนี้ด้วย ดังนั้น การที่จะทำให้โลกใบนี้ปลอดภัยสำหรับทุกสรรพสิ่งทั้งในปัจจุบันหรืออนาคตจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติให้วิวัฒน์เป็นสังคมใหม่ที่อยู่บนพื้นฐานของความคิดและการดำรงอยู่อันสะท้อนให้เห็นถึงธรรมชาติที่เชื่อมโยงกับทุกปรากฏการณ์ (Spretnak & Capra, 1986, p. 3; Weber, 2001, p. 192) ภายใต้เสาหลักที่สำคัญ 4 ประการ ได้แก่ (1) ความคิดและความรับผิดชอบเชิงนิเวศ (Ecological Thinking and Responsibility) (2) สันติภาพโลก (World Peace) และการไม่ใช้ความรุนแรง (Non-Violence) (3) ความยุติธรรมทางสังคมและสิ่งแวดล้อม (Social and Environmental Justice) และ (4) การกระจายศูนย์ของอำนาจ (Decentralization of Power/Decentralism) (Eckersley, 2013, p. 269; Naess, 2016, p. 24; Paterson, 2005, p. 236; Spretnak & Capra, 1986, p. 28) แน่นอนว่าทฤษฎีสีเขียวมีบทบาทอย่างมากในมิติแรก ในขณะที่สามมิติหลังจะเกี่ยวข้องกับทั้งทฤษฎีสีเขียวและทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศร่วมกัน

2.1 ความคิดและความรับผิดชอบเชิงนิเวศ

ในส่วนของความคิดและความรับผิดชอบเชิงนิเวศ หรือจิตสำนึกเชิงนิเวศ (Ecological Consciousness) หรือที่ John S. Dryzek เรียกว่า “จิตสำนึกสีเขียว” (Green Consciousness) (Dryzek, 2013) นั้น ทฤษฎีสีเขียวมุ่งเสนอการเปลี่ยนความเข้าใจใน 2 ประเด็นที่สำคัญ ได้แก่ ความเข้าใจเกี่ยวกับภววิทยา และความเข้าใจเกี่ยวกับขีดจำกัดของโลก

ในเชิงภววิทยา ทฤษฎีสีเขียวมุ่งนำเสนอการเปลี่ยนมุมมองและความเข้าใจจากเดิมที่แยกสิ่งแวดล้อมกับมนุษย์ออกจากกันและยกให้มนุษย์เหนือกว่าธรรมชาติหรือสามารถควบคุมจัดการธรรมชาติเพื่อประโยชน์ของมนุษย์อันมีลักษณะที่เรียกว่า การยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentrism) ดังจะเห็นได้ชัดเจนจากแนวทางอนุรักษ์ (Conservationism) และแนวทางสงวนรักษา (Preservationism) ในยุคก่อนคริสต์ทศวรรษที่ 1960 (Pre-1960s)⁴

⁴ แนวทางอนุรักษ์ (Conservationism) ซึ่งสะท้อนผ่านความคิดของ Gifford Pinchot หัวหน้ากรมป่าไม้แห่งสหรัฐอเมริกา (United States Forest Service) คนแรกนั้น เป็นแนวทางที่มุ่งเน้นการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้มีประสิทธิภาพเพื่อพัฒนาให้เกิดประโยชน์แก่สังคม (มนุษย์) โดยรวม ส่วนแนวทางสงวนรักษา (Preservationism) ซึ่งได้รับแบบฉบับความคิดมาจาก John Muir แห่ง Sierra Club เป็นแนวทางที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทัศนคติที่เคารพธรรมชาติ โดยเฉพาะผืนป่าธรรมชาติ (Wilderness) อันนำมาสู่ความพยายามในการปกป้องพื้นที่เหล่านั้นจากมนุษย์ (Carter, 2018, pp. 4–5) หรือหากจะกล่าวโดยง่ายก็คือ ในขณะที่ Pinchot มุ่งอนุรักษ์ธรรมชาติเพื่อการพัฒนา (To conserve nature for

มาเป็นความเข้าใจใหม่ที่ยึดระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง (Ecocentrism) โดยเชื่อว่า โลกสำคัญที่สุด มีฐานะเป็นระบบสิ่งมีชีวิต (Living Organism) เพียงหนึ่งเดียว และมนุษย์ก็รวมอยู่ในนั้น ความเข้าใจใหม่นี้มีอิทธิพลอย่างชัดเจนนับตั้งแต่ปลายคริสต์ทศวรรษที่ 1960 เป็นต้นมา (Burkett, 2012, p. 626)

ทฤษฎีสีเขียว เช่น นิเวศวิทยาแนวลึก (Deep Ecology) หรือนิเวศปรัชญา (Ecosophy) ชิวเซตนิยม (Bioregionalism) ซึ่งเป็นสองในหลายโทนสีของทฤษฎีสีเขียว ยึดหลักชีวจริยธรรม (Bioethics) ที่เชื่อว่า ทุกสรรพสิ่งในนิเวศมณฑล (Ecosphere) ไม่ว่าจะเป็นสิ่งมีชีวิต (มนุษย์ พืช สัตว์) หรือสิ่งไม่มีชีวิต (เช่น แม่น้ำ ภูมิทัศน์ ระบบนิเวศ) ล้วนแต่มีคุณค่าประจำโดยธรรมชาติ (Inherent Value) หรือมีคุณค่าในตัวเอง (Intrinsic Value) อีกทั้งความหลากหลายและความอุดมสมบูรณ์ของสรรพสิ่งก็ควรค่าแก่การเคารพใส่ใจ (Reverence) เพราะทุกสรรพสิ่งต่างยึดโยงพึ่งพากัน (All things hang together.) โดยมนุษย์ไม่มีสิทธิไปลดทอนความอุดมสมบูรณ์หรือความหลากหลายเหล่านั้นเว้นแต่เพื่อตอบสนองความจำเป็นที่ยั่งยืนเท่านั้น เนื่องจากมนุษย์ก็ต้องพึ่งพาระบบนิเวศและธรรมชาติด้วยเช่นกัน วิกฤตการณ์เชิงนิเวศ (Ecological Crisis) ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันมาจากการที่มนุษย์เข้าไปแทรกแซงหรือเบียดเบียนธรรมชาติมากเกินไป ดังนั้น มนุษย์จึงต้องเคารพธรรมชาติ เพราะมิฉะนั้นจะต้องพบกับหายนะที่จะตามมา (Naess, 1995, pp. 214-217, 2016, pp. 111-114; Pepper, 1991, pp. 10-11; Sale, 2017, pp. 83-84)

หนทางที่จะป้องกันมิให้พบจุดจบอันไม่พึงประสงค์จึงต้องเริ่มต้นจากการสร้างตัวตนเชิงนิเวศ (Ecological Self) ซึ่งมีได้อยู่ภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน หรือระหว่างมนุษย์ในชุมชนที่ต่างกันเท่านั้น หากรวมถึงระหว่างมนุษย์กับสรรพสิ่งอื่นๆ ในโลกเพื่อมุ่งไปสู่การเข้าใจตนเอง (Self-Realization) ในแง่ที่ว่า ความอยู่รอดหรือการมีชีวิตที่ดีของมนุษย์ไม่อาจสมบูรณ์ได้หากมนุษย์คนอื่นๆ สิ่งมีชีวิตอื่นๆ ระบบนิเวศหรือธรรมชาติขาดความสมบูรณ์หรือต้องสูญพันธุ์ไป (Devall & Sessions, 2007, p. 67) ความหมายของชีวิต (Meaning of Life) และความสุขของการมีชีวิตอยู่คือการเติมเต็มศักยภาพของกันและกันเพื่อให้เราเห็นความเป็นตัวเราในมนุษย์คนอื่นๆ หรือสรรพสิ่งอื่นๆ (See ourselves in others.) (Naess, 2016, pp. 81-96) กล่าวโดยง่ายก็คือ หากมนุษย์สร้างตัวตนเชิงนิเวศโดยเปลี่ยนมายึดระบบนิเวศเป็นศูนย์กลาง มองตนเองเป็นส่วนหนึ่งที่กลมกลืนและต้องพึ่งพาสรรพสิ่งอื่นในธรรมชาติ ภายใต้การมีจิตสำนึกเชิงนิเวศ (Ecological Consciousness) ก็จะเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญที่จะ

development) แต่ Muir มุ่งสงวนรักษาสถาปัตยกรรมชาติให้รอดพ้นจากการพัฒนา (To preserve nature from development) (Eckersley, 1992, p. 39)

นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในด้านอื่นๆ ตามมา ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงในเชิงนโยบายที่ต้องรับผิดชอบต่อระบบนิเวศหรือเน้นความยั่งยืนเพื่อธำรงความหลากหลายของทุกสรรพสิ่งทั้งในเชิงธรรมชาติและเชิงวัฒนธรรม โดยเฉพาะวัฒนธรรมชุมชนหรือท้องถิ่นที่อิงกับธรรมชาติหรือการเปลี่ยนแปลงในเชิงอุดมการณ์ที่ให้ความสำคัญกับการสร้างคุณภาพชีวิตมากกว่าการยกระดับมาตรฐานการครองชีพให้สูงขึ้น ด้วยเหตุนี้ การมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายและทุกระดับจึงสำคัญนับตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคล ชุมชน ไปจนถึงการดำเนินการในระดับโลก (Global Action) ผ่านบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชน (Devall & Sessions, 2007, pp. 65-76; McLaughlin, 1995, p. 89; Naess, 2016, pp. 111-114) วลีที่ว่า “จงคิดในระดับโลก แต่กระทำในระดับท้องถิ่น” (Think Globally, Act Locally) ซึ่งสะท้อนให้เห็นใจความสำคัญของทฤษฎีสีเขียวจึงต้องเริ่มต้นด้วยการเปลี่ยนจิตสำนึกเชิงนิเวศตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคลนั่นเอง

การเปลี่ยนจิตสำนึกและความคิดเชิงนิเวศข้างต้นจำเป็นต้องดำเนินควบคู่ไปกับความรับผิดชอบต่อเชิงนิเวศที่เชื่อมโยงกับความเข้าใจเกี่ยวกับขีดจำกัดของโลก กล่าวคือ แม้โลกจะถูกเปรียบเสมือนเป็นกายาหรือไกอา (Gaia) ในฐานะสิ่งมีชีวิต (Living Organism) ที่มีความสามารถในการธำรงรักษาสภาวะให้อึดต่อความอยู่รอด ตลอดจนการดำรงอยู่ของสิ่งมีชีวิตต่างๆ บนโลกดังสมมติฐานของ James Lovelock แต่โลกก็มีขีดความสามารถในการรองรับ (Carrying Capacity) ความต้องการของสิ่งมีชีวิตบนโลก โดยเฉพาะมนุษย์ที่จำกัดเช่นกัน (Lovelock, 2016, pp. 119, 122) ดังจะเห็นได้จากขีดจำกัดของโลกในเรื่องทรัพยากรและการดูดซับอย่างทรัพยากรน้ำมันที่ลดลง การลดลงของโอโซนในชั้นบรรยากาศ อุณหภูมิเฉลี่ยของโลกที่กำลังเพิ่มสูงขึ้น การถกเถียงเกี่ยวกับสถานที่ทำลายของเสียอันตราย หรือการลดลงของน้ำใต้ผิวดิน (Meadows, Randers, & Meadows, 2004, p. xxi) นอกจากนี้ รายงานของเวทีระหว่างรัฐบาลว่าด้วยนโยบายวิทยาศาสตร์ด้านความหลากหลายทางชีวภาพและบริการจากระบบนิเวศ (Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services: IPBES) ในปี ค.ศ. 2019 ยังระบุด้วยว่า สัตว์และพืชนับล้านสายพันธุ์ที่สูญพันธุ์ไปหรือกำลังสูญพันธุ์ล้วนมาจากน้ำมือของมนุษย์แน่นอนว่าหนึ่งในปัจจัยที่ส่งผลกระทบในเชิงลบดังกล่าว ก็คือ การเพิ่มขึ้นของประชากรอย่างรวดเร็ว และการเน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจที่เน้นการผลิตและการบริโภคที่ไม่คำนึงถึงความยั่งยืน (IPBES, 2019, pp. xv-xvi, xix)

นอกจากงาน *The Limits to Growth* ซึ่งเผยแพร่สู่สาธารณชนครั้งแรกในปี ค.ศ. 1972 และปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมในโอกาสครบรอบ 30 ปี ในปี ค.ศ. 2004 โดยกล่าวถึงความจำเป็นที่ต้องจำกัดการเติบโตทั้งในแง่ของประชากรและเศรษฐกิจ (Meadows et al., 2004) แล้ว นิเวศวิทยาแนวลึกและชีวเขตนิยมมองว่า ความรับผิดชอบต่อเชิงนิเวศตั้งอยู่บน

สมมติฐานที่ว่า อุปทานของโลกนั้นมีอยู่จำกัดและจำเป็นต้องลดจำนวนประชากรลงเนื่องจากยังมีจำนวนประชากรมากขึ้นย่อมส่งผลให้ความต้องการยกมาตรฐานการดำรงชีพของมนุษย์มีมากขึ้น มลพิษที่เพิ่มขึ้น และทรัพยากรที่ร่อยหรอลง นั้นหมายความว่า โอกาสของการที่จะมีคุณภาพชีวิตที่ดีย่อมเป็นไปได้ยากขึ้นไม่ว่าจะเป็นประเทศอุตสาหกรรมที่ร่ำรวยหรือประเทศที่ยากจนก็ตาม (Naess, 2016, pp. 302-307) การลดหรือควบคุมจำนวนประชากรจึงต้องพิจารณาภาพรวมในระดับโลกเนื่องจากส่งผลกระทบต่อธรรมชาติและระบบนิเวศในหลายด้าน อันมีลักษณะข้ามแดนและเป็นไปในวงกว้าง เช่น ภาวะโลกร้อน การเปลี่ยนแปลงสภาวะภูมิอากาศ มลพิษ ขณะเดียวกัน เราจำเป็นต้องจำกัดการเติบโตทางเศรษฐกิจลงเนื่องจากการเติบโตทางเศรษฐกิจภายใต้ระบบทุนนิยมและลัทธิอุตสาหกรรมนิยม (Industrialism) ในปัจจุบันซึ่งมุ่งเน้นการผลิต การมุ่งเพิ่มผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (Gross National Product: GNP) และวัฒนธรรมการบริโภคนิยมเป็นสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดการทุจริตหรือใช้ทรัพยากรเกินขนาดและสร้างผลกระทบต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นทั้งการผลิต การบริโภค การขนส่ง รวมทั้งขยะหรือของเสียที่เกิดจากการผลิตและการบริโภค ดังนั้น ไม่ว่าการผลิตและการบริโภคจะเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมหรือธรรมชาติเพียงใด เช่น แปรใช้ใหม่ (Recycle) ใช้ซ้ำ (Reuse) หรือใช้พลังงานสะอาด ซึ่งก็ถือว่าเป็นเรื่องที่ดี แต่หากเราไม่ลดการผลิตและการบริโภคลง เราก็ไม่อาจสร้างความยั่งยืนภายใต้โลกที่มีขีดจำกัดได้ (Devall & Sessions, 2007, p. 69; Dobson, 2007, p. 121; Schumacher, 2011, pp. 17-18)

จิตสำนึกและความรับผิดชอบเชิงนิเวศจึงเกิดจากการลดการบริโภคลงหรือบริโภคเพื่อตอบสนองความจำเป็นมากกว่าการบริโภคเพื่อสร้างสถานภาพทางสังคม (Social Status) สร้างอัตลักษณ์ที่เหนือกว่าผู้อื่น (Superior Identity) หรือจับจ่ายใช้สอยเพื่อความสนุกสนานบันเทิงใจ (Shopping for Fun) (Cato, 2013, pp. 127, 129, 136) แน่นอนว่า คงไม่จำเป็นถึงขั้นต้องย้อนกลับไปมีวิถีชีวิตเฉกเช่นสังคมในอดีตหรือขนาดต้องเปลี่ยนวิถีชีวิตและวัฒนธรรมดังเช่นสังคมชนเผ่าดิงกา (Dinka) ในซูดานใต้ แต่เราต้องทบทวนและเปลี่ยนจิตสำนึกในแนวลึก (Deep Change) และย้อนกลับไปยังวิถีชีวิตที่คำนึงถึงความยั่งยืนเชิงนิเวศ ไม่คุกคามความสมดุลเชิงนิเวศ และยึดการมีคุณภาพชีวิตที่ดีที่สอดคล้องกับธรรมชาติและระบบนิเวศ (Cato, 2013, p. 136; Morris, 2017, pp. 36-37; Naess, 2016, p. 290; Sale, 2017, pp. 297-300) กล่าวโดยง่ายก็คือ ทฤษฎีสีเขียวไม่เชื่อว่า การปกป้องสิ่งแวดล้อมจะสามารถดำเนินควบคู่ไปกับการเติบโตทางเศรษฐกิจตามมโนทัศน์ของการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ได้ ขณะที่ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่แม้จะเป็นมิตร

ต่อสิ่งแวดล้อม แต่ก็ยังเป็นเพียงการยื้อหรือชะลอเวลาของวิกฤตการณ์เชิงนิเวศเท่านั้นตราบใดที่เรายังไม่ลดการผลิตหรือการบริโภค

นอกจากการเปลี่ยนแปลงจิตสำนึก (Consciousness Change) แล้ว ทฤษฎีสีเขียวยังตั้งคำถามกับโครงสร้างทางสังคม สถาบันทางการเมือง และระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมอุตสาหกรรมที่เป็นอยู่ในปัจจุบันที่จำเป็นต้องได้รับการทบทวนหรือเปลี่ยนแปลงใหม่ อันเกี่ยวข้องกับ 3 เสาหลักที่เหลือ ได้แก่ สันติภาพโลกและการไม่ใช้ความรุนแรง ความยุติธรรมทางสังคมและสิ่งแวดล้อม และการกระจายศูนย์ของอำนาจ

2.2 สันติภาพโลกและการไม่ใช้ความรุนแรง

ทฤษฎีสีเขียวเติบโตมาพร้อมกับสันติภาพ รวมถึงการต่อต้านลัทธิทหาร (Militarism) โดยเฉพาะอาวุธทำลายล้างสูงอย่างอาวุธนิวเคลียร์ กล่าวคือ ในขณะที่เสรีนิยมเชื่อว่าสันติภาพเกิดได้หลายรูปแบบ เช่น ผ่านแนวคิดภาวะพลเมืองโลก (Cosmopolitanism) ซึ่งได้รับอิทธิพลจากงานเขียนต่างๆ ของ Immanuel Kant โดยมีกระแสโลกาภิวัตน์และการค้าที่เสรีและเปิดกว้างเป็นปัจจัยกระตุ้นที่สำคัญเพื่อนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองที่เป็นสากล (Universal Prosperity) หรือผ่านกฎเกณฑ์ (Peace Through Rules) ภายใต้บทบาทของสถาบันระหว่างประเทศในการสร้างกฎกติการ่วมกัน รวมทั้งดึงดูดแสดงทางการเมืองต่างๆ โดยเฉพาะรัฐให้มีพฤติกรรมในเชิงที่ร่วมมือกันมากขึ้น (Laferrière & Stoett, 1999, pp. 10-11)

อย่างไรก็ดี นักทฤษฎีสีเขียวอย่าง E. F. Schumacher กลับเชื่อว่าสันติภาพไม่อาจตั้งอยู่บนความเจริญรุ่งเรืองที่เป็นสากลได้เนื่องจากความเชื่อในเรื่องความมั่งคั่งได้บ่มเพาะธรรมชาติของมนุษย์ให้เต็มไปด้วยความโลภและความริษยา รวมทั้งความต้องการที่เพิ่มขึ้นทั้งการบริโภคเกินขนาดหรือความพยายามยกระดับมาตรฐานการดำรงชีวิตจนเกินพอดีภายใต้ทรัพยากรของโลกที่มีอยู่อย่างจำกัด ผลที่ตามมาคือ การปะทะกันระหว่างผู้คนที่ไม่จำกัดเฉพาะกับคนจนที่อ่อนแอและไม่มีทางป้องกันตนเอง หากยังรวมถึงระหว่างคนรวยด้วยกันด้วยหรือระหว่างผู้คนกับธรรมชาติอันเกิดจากการครอบงำ การกดขี่ขูดรีด หรือการทำให้เป็นชายขอบจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ สันติภาพจึงไม่อาจเกิดขึ้นได้ภายใต้สังคมที่เต็มไปด้วยวิทยาศาสตร์แบบเลินเล่อ (Reckless Science) และเทคโนโลยีที่รุนแรง (Violent Technology) ในรูปของสิ่งประดิษฐ์หรือเครื่องจักรต่างๆ ที่คุกคามธรรมชาติและระบบนิเวศเพราะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ดีคือต้องมีราคาถูกที่ทุกคนเข้าถึงได้ มีขนาดที่เหมาะสมกับการใช้งาน รวมทั้งสอดคล้องกับความจำเป็นของมนุษย์ในเชิงสร้างสรรค์ สงครามหรือความขัดแย้งจึงมิใช่หายนะที่เกิดขึ้นโดยไร้เหตุผล หากแต่เกิดขึ้นจากวิถีคิดและการดำเนินชีวิตที่ผิดข้างต้นจนนำไปสู่สถานการณ์ที่ไม่อาจทานทนได้ (Schumacher, 2011, pp. 19-23)

สิ่งที่นิเวศวิทยาการเมือง (Political Ecology) ซึ่งเป็นอีกโทสนีหนึ่งของทฤษฎีสีเขียวพยายามนำเสนอ เช่น การทำอุตสาหกรรมประมงสมัยใหม่จนก่อให้เกิดวิกฤตการณ์การประมงเกินขนาด อุตสาหกรรมปศุสัตว์จากการผลิตและการบริโภคเนื้อสัตว์ที่มากเกินไปจนส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ สวัสดิภาพของสัตว์และสิทธิของชุมชนท้องถิ่นที่ต้องจำนนต่อเหตุผลด้านการพัฒนาของรัฐ การทุ่มงบประมาณพัฒนายุทธศาสตร์ทางทหารด้านข่าวกรองโดยใช้ธรรมชาติและพฤติกรรมของสัตว์เป็นตัวแบบ (Animalization of Military Strategy) เช่น มด ผึ้ง ในสงครามต่อต้านการก่อการร้ายของสหรัฐฯ หรือผลกระทบจากการปนเปื้อนของกัมมันตรังสีจากนิวเคลียร์ในกรณี Area G ในรัฐนิวเม็กซิโกของสหรัฐฯ (Peet, Robbins, & Watts, 2011) สิ่งเหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ที่เลินเล่อและเทคโนโลยีที่รุนแรงที่คุกคามธรรมชาติและสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศ

แต่กระนั้น นิเวศสังคมนิยม (Eco-Socialism) และนิเวศสตรีนิยม (Ecofeminism) ในฐานะอีกสองโทสนีของทฤษฎีสีเขียวกลับมองสันติภาพที่ต่างจากไป Schumacher โดยนิเวศสังคมนิยมมองว่า นอกจากธรรมชาติของมนุษย์ที่เต็มไปด้วยความโลภและความริษยาแล้ว สันติภาพที่อยู่คู่กับธรรมชาติจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อต้องล้มล้างระบบทุนนิยมอุตสาหกรรมในปัจจุบันให้หมดสิ้น (Laferrière & Stoett, 1999, p. 68; Pepper, 1993, p. 91) เพราะระบบทุนนิยมซึ่งเป็นต้นเหตุหลักของวิกฤตการณ์เชิงนิเวศมุ่งใช้อุตสาหกรรมในการผลิตเพื่อสร้างผลกำไรมากกว่าเพื่อความจำเป็น (Dobson, 2007, p. 167) โดยเฉพาะในส่วนของวิถีการผลิตอย่างที่ดิน วัตถุดิบ หรือแม้แต่แรงงานมนุษย์ ขณะเดียวกัน สังคมทุนนิยมยังมีส่วนที่ทำให้มนุษย์แปลกแยกจากธรรมชาติ ขนชั้นกรรมาชีพถูกมองในฐานะเครื่องจักรและถูกขูดรีดแรงงานในกระบวนการผลิตแบบทุนนิยม ขณะที่ชนชั้นนายทุนกลับมิได้ให้คุณค่าคนที่อยู่ในชนชั้นเดียวกันในฐานะมนุษย์ที่ต้องใส่ใจ หากแต่มองเป็นคู่แข่งในสังเวียนเพื่อแย่งชิงการผูกขาดกระบวนการและทรัพยากรเพื่อสะสมทุนและสร้างมูลค่าส่วนเกิน (Pepper, 1993, pp. 79, 86) ดังนั้น สันติภาพจึงไม่อาจเกิดขึ้นได้ตราบดีที่มนุษย์ยังคงแทรกแซงธรรมชาติภายใต้ระบบทุนนิยมอยู่ เนื่องจากการแทรกแซงดังกล่าวเป็นสาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมด้านสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นปัญหาความเสื่อมโทรมของดิน พิษจากการใช้สารเคมีทางการเกษตร ของเสียและมลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรมอันนำไปสู่ความขัดแย้งและการปะทะกันระหว่างผู้คนในสังคม นอกเหนือจากการต่อสู้ทางชนชั้นที่มีอยู่แล้ว

ส่วนนิเวศสตรีนิยมมองว่า สันติภาพไม่อาจเกิดขึ้นได้ในสังคมปิตาธิปไตย (Patriarchy) เนื่องจากสังคมปิตาธิปไตยหรือชายเป็นใหญ่มุ่งควบคุมหรือครอบงำทุกรูปแบบชีวิต รวมทั้งผู้หญิง โลก (Mother Earth) และธรรมชาติ (Mother Nature) การกดขี่ผู้หญิงจึงเป็นส่วนหนึ่งและนำไปสู่วิกฤตการณ์เชิงนิเวศ นอกจากนั้น เมื่อรวมกับระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม

ในปัจจุบันที่เรียกว่า สังคมปิตาธิปไตยแบบทุนนิยม (Capitalist Patriarchy) ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของโลกทัศน์แบบเครื่องจักร เศรษฐกิจแบบทุนนิยมอุตสาหกรรม วัฒนธรรมของการครอบงำ ความรุนแรง สงคราม และความรู้ความรับผิดชอบต่อมนุษย์และระบบนิเวศ (Laferrière & Stoett, 1999, p. 69; Mies & Shiva, 2014, pp. xvi-xvii, xix) ปัจจุบันนี้จึงเป็นการต่อสู้แข่งขันกันระหว่างสิทธิของโลกกับสิทธิของบรรษัทระดับโลกและรัฐที่เน้นความมั่นคงทางทหารหรือระหว่างกฎของกายาหรือไกอากับกฎของตลาด ตลอดจนการทำสงครามในรูปแบบที่เรียกว่า สงครามดาวเคราะห์โลก (Planetary War) ระหว่างโลกและธรรมชาติกับมนุษย์ภายใต้สังคมปิตาธิปไตยที่ยังผยองว่าสามารถจัดการหรือควบคุมธรรมชาติ รวมทั้งบังคับปัญหาและความรุนแรงที่มนุษย์มีต่อโลกและธรรมชาติด้วยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เช่น การสร้างภูเขาไฟเทียม การทิ้งเหล็กกละเหลวเพื่อหวังสร้างการเติบโตของแพลงก์ตอนพืช (Phytoplankton) หรือการสร้างแผ่นสะท้อนแสงบนท้องฟ้าเพื่อยับยั้งการแผ่รังสีจากดวงอาทิตย์มายังโลก (Mies & Shiva, 2014, p. xix)

ทฤษฎีสี่เขี่ยยั้งส่งเสริมการไม่ใช้ความรุนแรงโดยเคารพทุกสรรพสิ่งและสิ่งมีชีวิต ทั้งปวงว่ามีคุณค่าประจำโดยธรรมชาติหรือคุณค่าในตัวเองไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ด้วยกัน พืช สัตว์ ตลอดจนธรรมชาติและระบบนิเวศผ่านอิทธิพลทางความคิดในเรื่องสัตยาเคราะห์ (Satyagraha) ของ Mahatma Gandhi เพื่อต่อสู้กับความคิดหรือมุมมองฝ่ายตรงข้ามโดยสันติวิธีหรือไม่ใช้ความรุนแรงมากกว่าต่อสู้กับตัวบุคคลที่อยู่ฝ่ายตรงข้ามโดยตรง (Naess, 2016, pp. 220-221) แน่นนอนว่า การไม่ใช้ความรุนแรงในที่นี้ไม่จำเป็นต้องเป็นไปในเชิงตั้งรับ (Passive) หากแต่เป็นการไม่ใช้ความรุนแรงด้วยการต่อต้านเชิงรุกและการดื้อแพ่ง (Civil Disobedience) และแม้การไม่ใช้ความรุนแรงในทฤษฎีสี่เขี่ยจะมีได้ประยุกต์ใช้กับนโยบายการป้องกันประเทศหรือยุทธศาสตร์ทางทหารโดยตรงอย่างสันนิยมนั้น แต่วิธีการที่เน้นการไม่ใช้ความรุนแรงของทฤษฎีสี่เขี่ยดังกล่าวกลับเป็นพื้นฐานสำคัญของการเคลื่อนไหวหรือต่อสู้กับการใช้อำนาจของรัฐที่ไม่ชอบธรรม โดยเฉพาะที่มีต่อธรรมชาติและระบบนิเวศ (Goodin, 1992, p. 132) ดังจะเห็นได้จากบทบาทของขบวนการชิพโก (Chipko Movement) ในอินเดียที่มุ่งปกป้องต้นไม้และผืนป่าโดยบรรดาผู้หญิงและเด็กหญิงชาวเขาในท้องถิ่นต่างจับมือกันโอบกอดต้นไม้เพื่อมิให้บริษัทที่ได้รับสัมปทานทำการตัดต้นไม้ รวมทั้งมุ่งกดดันและเรียกร้องให้ทางการของอินเดียพัฒนาระบบการป่าไม้เพื่อตอบสนองประโยชน์ทางเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่นซึ่งเป็นคนชาวเขา มรดกของขบวนการชิพโกนอกจากจะเป็นต้นแบบทางจิตวิญญาณของอินเดีย (National Psyche) ในการปกป้องผืนป่าโดยสันติวิธีตามหลักการสัตยาเคราะห์ของ Gandhi แล้ว ขบวนการชิพโกยังเป็นเสมือนแรงบันดาลใจให้กับกลุ่มนักเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมทั่วโลกในฐานะตัวแบบ “การพัฒนาที่เหมาะสม” (Appropriate Development) ที่เน้น

ประชาชนเป็นศูนย์กลาง และเป็นตัวอย่างการเปลี่ยนแปลงของการป่าไม้ที่คำนึงถึงมิติทางสังคม (Social Forestry) (Weber, 1987)

การไม่ใช้ความรุนแรงยังครอบคลุมถึงมิติความรุนแรงที่มีต่อสตรี นิเวศสตรีนิยม มองว่า สังคมปิตาธิปไตยแบบทุนนิยม (Capitalist Patriarchy) ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการทำให้ทุกสิ่งอย่างกลายเป็นสินค้า (Commodification of Everything) อันรวมถึงผู้หญิงซึ่งถูกตีเป็นราคาแต่กลับไม่มีคุณค่า (Mies & Shiva, 2014, pp. xvi-xvii) Vandana Shiva นักนิเวศสตรีนิยมได้ตอกย้ำอยู่หลายคราวว่าพลังการผลิตของระบบทุนนิยมโลกและความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ที่ไม่สอดคล้องกับธรรมชาติ เช่น การปฏิวัติเขียว นอกจากจะก่อความรุนแรงแก่ดินและความหลากหลายทางพันธุกรรมแล้ว ยังคุกคามการดำรงชีพของผู้หญิงในซีกโลกใต้หรือประเทศโลกที่สามจำนวนไม่น้อย โดยเฉพาะในอินเดีย (Shiva, 1988, 2016) ขณะเดียวกัน ทฤษฎีสีเขียวยังเน้นย้ำการไม่ใช้ความรุนแรงต่อสิ่งมีชีวิตอื่นที่มีไข่มนุษย์ อันรวมถึงบรรดาสัตว์ต่างๆ เช่นเดียวกับการปลดปล่อยสัตว์ (Animal Liberation) ที่มองว่าการบริโภคเนื้อสัตว์ นอกจากจะแสดงให้เห็นถึงการกดขี่หรือการใช้ความรุนแรงต่อสิ่งมีชีวิตที่มีไข่มนุษย์ (Nonhumans) แล้ว ยังสร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นปัญหามลพิษ การใช้พลังงานและน้ำเป็นจำนวนมากในอุตสาหกรรมปศุสัตว์ หรือแม้กระทั่งการถางป่าหรือพื้นที่ชุ่มน้ำเพื่อสร้างพื้นที่ในการเลี้ยงสัตว์หรือสร้างพื้นที่เพาะปลูกพืชเพื่อเป็นอาหารเลี้ยงสัตว์ซึ่งเป็นการบั่นทอนความหลากหลายทางชีวภาพอันเนื่องมาจากการคุกคามแหล่งที่อยู่อาศัยและแหล่งอาหารของสัตว์ป่า นก ปลา ฯลฯ (Eckersley, 1992, pp. 43-44, 46; Singer, 2002, pp. 220-221) ดังนั้น เมื่อมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ มนุษย์จึงไม่สามารถมีชีวิตหรือเติบโตได้อย่างสมบูรณ์ตราบใดที่ยังคงมีการเข่นฆ่า ทรมาณ หรือแทรกแซงชีวิตและแหล่งที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิตอื่นอยู่ หากมีทางเลือก เราควรลดการสร้างภัยอันตรายและเพิ่มโอกาสให้สิ่งมีชีวิตต่างๆ รวมถึงสัตว์ได้เติบโตและคงความหลากหลายอย่างที่เราควรจะเป็น กล่าวโดยง่ายก็คือ จงใช้ชีวิตที่เรียบง่าย (Live simply) เพื่อให้สิ่งมีชีวิตอื่นๆ (มีโอกาส) ได้ใช้ชีวิตบ้าง (Simply live) (Eckersley, 1992, p. 57)

ทฤษฎีสีเขียวยังต่อต้านลัทธิทหาร ลัทธิทหารในที่นี้หมายถึงการเตรียมความพร้อม รวมถึงการสร้างบรรทัดฐานการยอมรับและความชอบธรรมในการทำสงคราม (Preparation for and Normalization and Legitimation of War) (Stavrianakis & Stern, 2018) หรือทัศนคติและชุดของสถาบันที่มองว่าสงครามหรือการเตรียมความพร้อมในการทำสงครามเป็นเรื่องปกติและพึงปรารถนาในสังคม (Mann, 1984) ทฤษฎีสีเขียวต่อต้านลัทธิดังกล่าว (Bookchin, 2004, p. xxvii) โดยมองว่าเป็นการใช้ความรุนแรงและสร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ กล่าวคือ กองทัพในฐานะสถาบันหนึ่งของลัทธิดังกล่าวในบางครา

เป็นผู้ใช้เชื้อเพลิงฟอสซิลรายใหญ่ของโลกอันเป็นที่มาสำคัญของภาวะโลกร้อนจากการปล่อยก๊าซเรือนกระจกขึ้นสู่ชั้นบรรยากาศ (Newell, 2020, p. 53) สงครามและการเตรียมความพร้อมในการทำสงครามที่เกินขนาดจึงเป็นความเสี่ยงเนื่องจากเปื่อยดบังทรัพยากรธรรมชาติและเบี่ยงเบนการทุ่มความสนใจหรือทรัพยากรจากประเด็นอื่นที่สำคัญหรือจำเป็นมากกว่า เช่น การบรรเทาปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาวะภูมิอากาศ การจัดการและรับมือกับปัญหาโรคระบาด การสนับสนุนการศึกษา หรือแม้แต่การให้ความช่วยเหลือด้านการพัฒนาแก่ประเทศโลกที่สาม ที่น่าสนใจคือ ของเสียด้านการทหาร (Military Waste) ไม่ว่าจะเป็นยุทธโธปกรณ์ที่เก่า ขาดุดเสียหาย หรือถูกปลดระวาง นอกจากจะสร้างภาระด้านเวลา กำลังคน และทรัพยากรในการดำเนินการขนย้ายแล้ว การกำจัดหรือการปลดระวางด้วยการจมใต้มหาสมุทร การปล่อยให้ขึ้นสนิมและผุพังในทะเลทราย การปล่อยให้ลอยทิ้งไว้ในวงโคจรโลก หรือแม้แต่การแพร่กระจายของกัมมันตรังสีที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นๆ รวมทั้งระบบนิเวศโดยรวมด้วย (Reno, 2019) ขณะเดียวกัน ค่าใช้จ่ายด้านการทหารจำนวนไม่น้อยยังถูกจัดสรรไปยังกลุ่มอุตสาหกรรมทหาร (Military-Industrial Complex) ภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างกองทัพ มหาวิทยาลัย และบริษัทผู้ให้บริการเทคโนโลยี ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเกี่ยวโยงกันระหว่างลัทธิทหาร ทุนนิยม และอุตสาหกรรมนิยม ตัวอย่างเช่น การพัฒนายุทธโธปกรณ์หรือเทคโนโลยีการรบขั้นสูงเพื่อการป้องกันประเทศและสร้างการเติบโตทางเศรษฐกิจในกรณีของสหรัฐฯ ด้วยการขายอาวุธให้ต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศโลกที่สาม ซึ่ง Vijay Mehta เรียกว่า “เศรษฐศาสตร์แห่งการเข่นฆ่า” (Economics of Killing) กล่าวคือ เศรษฐกิจของสหรัฐฯ ไม่อาจอยู่รอดได้หากปราศจากการส่งออกและขายอาวุธให้ต่างประเทศ แม้กระทั่งคู่แข่งอย่างจีน กลุ่มอุตสาหกรรมทหารจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญที่สร้างดุลการค้าให้แก่สหรัฐฯ (Mehta, 2012, p. 15) อย่างไรก็ตาม ขณะที่สงครามและการขายอาวุธได้สร้างผลกำไรให้แก่กลุ่มอุตสาหกรรมและการเติบโตทางเศรษฐกิจให้แก่รัฐใดรัฐหนึ่ง แต่อีกด้านหนึ่งกลับสร้างผลกระทบหรือก่อปัญหาให้แก่ผู้คนจำนวนมาก โดยเฉพาะผู้ลี้ภัยจากสงครามและผู้พลัดถิ่นโดยถูกบังคับในอิรัก ปากีสถาน หรืออัฟกานิสถาน รวมทั้งสร้างผลกระทบต่อสุขภาพของมนุษย์และระบบนิเวศ ดังจะเห็นได้จากกรณีการใช้ยูเรเนียมด้อยสมรรถนะ (Depleted Uranium Ammunition) ของกองทัพสหรัฐฯ ในสงครามอ่าวเปอร์เซียและสงครามอิรักในปี ค.ศ. 2003 ซึ่งมีความเป็นพิษสูง เป็นสารก่อมะเร็งในปอดและเม็ดเลือดขาว และเป็นอาวุธที่มีกัมมันตรังสี หรือกรณีความขัดแย้งในพื้นที่ดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำไนเจอร์ (Niger Delta) ระหว่างรัฐบาลไนจีเรียที่ซื้ออาวุธจากอังกฤษกับกลุ่มต่อต้านรัฐบาลซึ่งประท้วงการแสวงประโยชน์และการสร้างความเสียหายของรัฐบาลในพื้นที่ดังกล่าว ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นกลายเป็นสาเหตุสำคัญของปัญหามลพิษ ไม่ว่าจะเป็น

การใช้เครื่องปั่นไฟแทนเนื่องจากสายไฟฟ้าถูกทำลาย ยานพาหนะที่ปล่อยมลพิษมากขึ้นจากการเดินทางที่ไกลขึ้นเนื่องจากถนนหรือสะพานได้รับความเสียหาย หรือการขาดแคลนน้ำสะอาดเนื่องจากแหล่งกักเก็บน้ำถูกทำลายหรือปนเปื้อนจากอาวุธสงคราม (Mehta, 2012, pp. 84-85)

นอกจากนั้น ทฤษฎีสีเขียวแสดงจุดยืนชัดเจนในการต่อต้านและขจัดอาวุธทำลายล้างสูงอย่างอาวุธนิวเคลียร์ให้หมดสิ้นไปจากโลก (Goodin, 1992, p. 202) ในขณะที่นักสังคมนิยมอย่าง Kenneth N. Waltz มองอาวุธนิวเคลียร์เป็นเสมือนยุทธศาสตร์การป้องปรามที่สร้างเสถียรภาพดุลแห่งอำนาจและสันติภาพระหว่างรัฐมหาอำนาจ รวมทั้งสร้างความมั่นคงให้แก่รัฐ (Waltz, 1981, 1990, 2012) แต่ทฤษฎีสีเขียวกลับมิได้มองอาวุธนิวเคลียร์ที่จำกัดขอบเขตเฉพาะสงครามนิวเคลียร์เท่านั้น หากยังรวมถึงความเสี่ยงของอาวุธและพลังงานนิวเคลียร์ที่มีต่อชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งผู้คนและระบบนิเวศที่อาจได้รับอันตรายจากนิวเคลียร์ไม่ว่าจะเป็นการผลิต การขนส่ง การทดสอบ หรือแม้กระทั่งการกำจัดของเสียหรือกากนิวเคลียร์ (Bookchin, 2004, p. 23; Eckersley, 2005, p. 171; Talshir, 2001, p. 51) นอกจากนี้ ในขณะที่หลายคนยินดีปรีดากับการใช้สารเคมีหรือพลังงานนิวเคลียร์เพื่อตอบโจทย์การยกระดับคุณภาพชีวิตภายใต้เศรษฐกิจแบบทุนนิยมและการขยายเขตเมือง (Urbanization) แต่ Murray Bookchin หนึ่งในนักทฤษฎีสีเขียวคนสำคัญกลับเสนอให้ระงับการมีอยู่ของอาวุธและพลังงานนิวเคลียร์โดยสมบูรณ์ พร้อมทั้งย้ำเตือนให้เห็นถึงอันตรายจากพลังงานนิวเคลียร์และฝุ่นกัมมันตรังสี รวมทั้งการแปรรูปอาหารโดยใช้สารเคมี เนื่องจาก Bookchin มองว่าวิถีชีวิตดังกล่าวนอกจากจะแสดงให้เห็นถึงความไม่สอดคล้องต้องกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในเชิงขัดแย้งแข่งขันระหว่างมนุษย์ด้วยกัน (Best, 1998, pp. 335, 337; Bookchin, 1995, p. 157) เพราะนอกจากโศกนาฏกรรมระเบิดนิวเคลียร์ที่อิโรชิมาและนางาซากิในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 หายนะจากเหตุระเบิดของเครื่องปฏิกรณ์นิวเคลียร์ในโรงไฟฟ้านิวเคลียร์เชอร์โนบิล (Chernobyl) ของสหภาพโซเวียต (หรือยูเครนในปัจจุบัน) ในปี ค.ศ. 1986 หรืออุบัติภัยจากโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ฟูกูชิมะ ไดอิจิ (Fukushima Daiichi) ในปี ค.ศ. 2011 และการทิ้งน้ำปนเปื้อนกัมมันตรังสีลงในมหาสมุทรแปซิฟิกคือตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นถึงความไม่มั่นคงต่อมนุษย์และระบบนิเวศที่มีมากกว่าความมั่นคงที่สังคมนิยมมองเห็น

ขณะเดียวกัน Francis Fukuyama มองการสิ้นสุดของสงครามเย็นว่าเป็นเสมือน “จุดจบของประวัติศาสตร์” (The End of History) แต่ Bookchin กลับมองว่า หายนะจากอาวุธนิวเคลียร์ รวมทั้งอาวุธชีวภาพและเชื้อโรคสังเคราะห์คือจุดจบของมนุษยชาติ (The End of Humanity) และสิ่งมีชีวิตต่างๆ บนโลก (Bookchin, 2004, p. xxxvi, 2006,

p. 77) อย่างไรก็ตาม แม้ว่าทฤษฎีสีเขียวจะไม่ยินดีปรีดากับการมีอยู่ของอาวุธนิวเคลียร์หรือแม้กระทั่งการใช้พลังงานนิวเคลียร์ในฐานะแหล่งพลังงานหนึ่ง แต่หากเป็นไปได้เพื่อตอบสนองความจำเป็น (Needs) ของความต้องการใช้พลังงานในชุมชนหรือท้องถิ่น พลังงานนิวเคลียร์ก็ควรถูกมองในฐานะแหล่งพลังงานทางเลือก (สุดท้าย) มากกว่าที่จะเป็นแหล่งพลังงานหลัก อีกทั้งควรมุ่งเน้นการใช้แหล่งพลังงานอื่นให้หลากหลายและเป็นมิตรกับระบบนิเวศและสิ่งมีชีวิตต่างๆ ให้มากที่สุดหรือที่ Bookchin เรียกว่า “Soft Technologies” เช่น พลังงานลม น้ำ แสงอาทิตย์ (Bookchin, 1982, p. 220, 2004, pp. 32-33) เช่นเดียวกับ Schumacher ที่เห็นว่าทิศทางของการวิจัยทางวิทยาศาสตร์ควรมุ่งเน้นการไม่ใช้ความรุนแรงมากกว่าความรุนแรง เน้นความร่วมมือที่สอดคล้องกับธรรมชาติมากกว่าประกาศสงครามกับธรรมชาติ รวมทั้งหาทางออกหรือสร้างนวัตกรรมที่เป็นมิตร ประหยัด ไม่สร้างมลพิษทางเสียง และสอดคล้องกับธรรมชาติมากกว่าหาทางออกหรือสร้างนวัตกรรมที่คุกคามสวัสดิภาพและสุขภาพของผู้คนและระบบนิเวศอย่างที่เป็นอยู่ โดยเฉพาะกรณีกัมมันตรังสีและกากนิวเคลียร์ (Schumacher, 2011, pp. 117-118) ดังนั้น แม้ในมุมมองสังคมนิยมจะเห็นว่าการครอบครองอาวุธนิวเคลียร์เป็นเสมือนปราการหนึ่งภายใต้ยุทธศาสตร์การป้องปรามที่ส่งผลให้รัฐต่างๆ ต้องยับยั้งชั่งใจเวลาที่จะก่อสงคราม แต่สำหรับทฤษฎีสีเขียว การมีอยู่ของอาวุธนิวเคลียร์หรือพลังงานนิวเคลียร์กลับเป็นการก่อสงครามอยู่แล้วในตัวของมันเอง สงครามที่มีได้จำกัดขอบเขตอยู่เพียงสงครามระหว่างรัฐอย่างที่ไม่สนใจเข้าใจ หากแต่เป็นการก่อสงครามกับสวัสดิภาพความปลอดภัยและสุขภาพของผู้คนที่อยู่ภายในชุมชนท้องถิ่นหรือในรัฐนั้น กับระบบนิเวศและสิ่งมีชีวิตต่างๆ หากเกิดอุบัติเหตุหรือหายนะจากนิวเคลียร์ หรือแม้กระทั่งกับโอกาสในการพัฒนาคุณภาพชีวิตในมิติอื่นที่ยั่งยืน เช่น การศึกษา การสาธารณสุข การปกป้องสิ่งแวดล้อมที่ต้องถูกแลกหรือถูกเบียดบังทรัพยากรและงบประมาณไปเพื่อพัฒนาเทคโนโลยีนิวเคลียร์

2.3 ความยุติธรรมทางสังคมและสิ่งแวดล้อม

ในประเด็นเกี่ยวกับความยุติธรรมทางสังคมและสิ่งแวดล้อม John Rawls นิยามความยุติธรรม (Justice) ว่าหมายถึงคุณค่าความดีประการแรกของสถาบันทางสังคม และแม้กฎหมายหรือสถาบันจะมีประสิทธิภาพและดีเพียงใด แต่หากปราศจากซึ่งความยุติธรรมก็ควรจะได้รับ การปฏิรูปหรือยกเลิกไป ขณะที่ความยุติธรรมทางสังคม (Social Justice) อยู่ภายใต้หลักการเกี่ยวกับการวางกรอบในเรื่องสิทธิและหน้าที่ในสถาบันต่างๆ ของสังคม รวมทั้งเกี่ยวกับการกระจาย (Distribution) ทั้งประโยชน์ที่จะได้รับและภาระที่จะต้องแบกรับอย่างเหมาะสมด้วย ดังนั้น สังคมที่ดีเป็นระเบียบจึงมิใช่เพียงการกระจายสิ่งที่ดีงามให้แก่สมาชิกในสังคม หากยังรวมถึงการกำกับความยุติธรรมในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วย (Rawls, 1999,

pp. 3-4) สำหรับ Rawls แล้ว ความยุติธรรมในฐานะความเป็นธรรม (Justice as Fairness) จึงหมายถึงการกระจายทั้งสิ่งที่ดีและสิ่งที่ไม่ดีในทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองอย่างเป็นธรรมนั่นเอง (Schlosberg, 2007, p. 13) เน้นอนว่าประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมซึ่งเกี่ยวข้องกับ การกระจายในเรื่องประโยชน์และภาระที่เกิดขึ้นในสังคมจึงสัมพันธ์กับความยุติธรรมและความยุติธรรมทางสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ นอกจากนี้ แม้จะมีความพยายามในการจำแนก “ความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม” (Environmental Justice) ซึ่งหมายถึงความยุติธรรมเกี่ยวกับ ประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมในหมู่ประชากรมนุษย์ด้วยกันเองหรือการกระจายสิ่งแวดล้อมทั้งที่ดีและไม่ดีระหว่างมนุษย์ด้วยกันอย่างเป็นธรรม กับ “ความยุติธรรมเชิงนิเวศ” (Ecological Justice) ซึ่งหมายถึงความยุติธรรมระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ แต่เนื่องจาก “สิ่งแวดล้อม” (Environment) ในแห่งหนึ่งก็มีขอบเขตครอบคลุมทั้งมนุษย์ พืช สัตว์ และระบบนิเวศ (Low & Gleeson, 1998, p. i; Schlosberg, 2007, p. vii) ดังนั้น ในที่นี้จะขอใช้คำว่า “ความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม” เพื่อความเข้าใจร่วมกันแทนดังข้อถกเถียงของ David Schlosberg ที่ว่า ไม่ว่า จะเป็น “ทางสิ่งแวดล้อม” หรือ “เชิงนิเวศ” ก็ต่างใช้ชุดความคิด เครื่องมือ หรือภาษาที่ไม่ ต่างกัน (Schlosberg, 2007, p. viii)

สืบเนื่องจากขีดจำกัดของโลกในเรื่องทรัพยากร ชีตความสามารถของโลกในการดูดซับ ของเสียหรือมลพิษจากมนุษย์ การแสวงประโยชน์จากทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมจากประเทศที่ ยากจนเพื่อการดำรงชีวิตที่ดีของผู้คนในประเทศที่ร่ำรวยกว่า การคุกคามระบบนิเวศทั้งป่าไม้ และมหาสมุทร การใช้ประโยชน์จากสัตว์ในเชิงอุตสาหกรรม หรือแม้กระทั่งการลดทอน ผลประโยชน์ที่อนุชนรุ่นหลังพึงได้รับ สิ่งเหล่านี้ล้วนเกี่ยวข้องกับความยุติธรรมทางสังคมและ สิ่งแวดล้อมภายใต้รูปแบบสังคมที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และนำไปสู่ความพยายามป้องกันมิให้สิ่งที่ ไม่พึงปรารถนาเหล่านี้เกิดขึ้นในอนาคต (Low & Gleeson, 1998, p. 2)

ในขณะที่จุดหมายปลายทางของทฤษฎีสีเขียวคือการมุ่งลดทั้งการผลิตและการบริโภค รวมทั้งจำนวนประชากรอันเนื่องมาจากขีดจำกัดของโลกโดยรวมดังที่ได้กล่าวไปแล้วมากกว่าที่จะ เน้นเรื่องการกระจายทรัพยากรในแต่ละส่วน (Dobson, 1998, p. 13) แต่เนื่องจากการกระจาย ที่ไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นย่อมปฏิเสธไม่ได้ว่าส่วนหนึ่ง (หรืออาจจะเป็นส่วนหลัก) มาจากโครงสร้าง เศรษฐกิจการเมืองที่ไม่เป็นธรรม ไม่ว่าจะเป็นระบบทุนนิยมที่ไม่เป็นธรรมหรือโลกที่ไม่เป็นธรรม จากอำนาจที่เข้มแข็งขึ้นมา (Low & Gleeson, 1998, p. 20) ทั้งนี้ นักนิเวศสังคมนิยมอย่าง David Pepper กล่าวว่า “ความยุติธรรมทางสังคมซึ่งเป็นสิ่งที่ขาดแคลนในระดับโลกคือปัญหา ที่เร่งด่วนที่สุดของปัญหาสิ่งแวดล้อมทั้งปวง โดยระบบทุนนิยมไม่เพียงแต่สร้างความเสื่อมโทรม ให้แก่ระบบนิเวศ หากแต่ยังสร้างความอยุติธรรมทางสังคมให้เกิดขึ้นด้วย เพราะแม้แต่การ ประชุมสุดยอดโลก (Earth Summit) ซึ่งมีระบบทุนนิยมตะวันตกขับเคลื่อนอยู่เบื้องหลังนั้นก็ยังไม่

ขาดเจตจำนงที่จะเปลี่ยนแปลงแบบถอนรากถอนโคนเพื่อสร้างสังคมระดับโลกที่มีความเป็นธรรมทางสังคมและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม” (Pepper, 1993, pp. i, xi-xii)

ตัวอย่างของความยุติธรรมทางสังคมภายใต้โครงสร้างปัจจุบัน ก็คือ ความยากจน โดยคณะกรรมการโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (World Commission on Environment and Development: WCED) ระบุไว้อย่างชัดเจนในรายงาน *Our Common Future* ในปี ค.ศ. 1987 ว่า ความยากจนเป็นต้นตอหลักและเป็นผลลัพธ์ของความเสื่อมโทรมด้านสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนา เนื่องจากมองว่าคนยากจนซึ่งต้องอยู่รอดและไม่มีทางเลือกในชีวิตมักมักเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมลงจากการใช้ดินที่มากเกินไปและการแผ้วถางที่ดิน พร้อมทั้งเรียกร้องให้มีการกระจายความมั่งคั่งทั้งในระดับชาติและระดับโลกเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ความยากจนจึงพรากสิ่งแวดล้อมที่ดียิ่งไปกว่าคนยากคนจน (Brundtland, 1987, p. 292; Dobson, 1998, p. 14) แต่นักทฤษฎีสีเขียวอย่าง Andrew Dobson กลับวิพากษ์ว่า การบรรเทาความยากจนกับการสร้างความเป็นธรรมหรือความยุติธรรมให้มากขึ้นเป็นคนละเรื่องกัน นอกจากนั้น การระบุว่าคนยากจนถูกบังคับให้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มากเกินไป แต่คนยากจนก็ไม่จำเป็นต้องดำรงชีวิตอยู่ในสภาวะดังกล่าวไปตลอด มิหนำซ้ำ คนยากจนเหล่านั้นน่าจะตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างดีและพยายามธำรงรักษาความอุดมสมบูรณ์ของสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตด้วยซ้ำที่สำคัญ ไม่ใช่เพียงคนยากจนที่อาจใช้ทรัพยากรธรรมชาติมากเกินไป คนที่มีฐานะหรือร่ำรวยก็ใช้ทรัพยากรผ่านการบริโภคที่ไม่น้อยไปกว่ากัน เด็กที่เกิดในครอบครัวที่มั่งคั่งในปารีสย่อมเบียดบังทรัพยากรมากกว่าเด็กที่เกิดในครอบครัวยากจนในปารากินี (Dobson, 1998, pp. 15-16) ตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า มิพักต้องกล่าวถึงสิ่งแวดล้อมที่ดีหรือไม่ดีที่ต้องกระจายอย่างเป็นธรรม แม้แต่รอยเท้านิเวศของมนุษยชาติระหว่างประเทศที่ร่ำรวยในซีกโลกเหนือซึ่งมีจำนวนน้อยนิด (ยุโรปและอเมริกาเหนือ) กับประเทศส่วนใหญ่ในซีกโลกใต้ก็ยังกระจายอย่างไม่เท่าเทียมกัน ผู้คนในประเทศที่ร่ำรวยจึงเป็น “หนี้เชิงนิเวศ (Ecological Debt)” กับผู้คนส่วนใหญ่บนโลกซึ่งเป็นเรื่องของความยุติธรรมในเชิงชดเชย (Compensatory Justice) อันเนื่องมาจากผลกระทบที่ต้องเผชิญจากปัญหาสิ่งแวดล้อมมากกว่าที่จะกล่าวอ้างในฐานะบุญคุณหรือคุณงามความดีผ่านการให้ความช่วยเหลือ (Aid) หรือการกุศล (Charity) (Barry, 2007, pp. 232-233; Dobson, 2003, p. 31)

นอกจากนี้ ทฤษฎีสีเขียวยังมองความยุติธรรม โดยเฉพาะในมิติความยุติธรรมทางสังคมและสิ่งแวดล้อมในขอบเขตที่กว้างกว่ามุมมองเสรีนิยมอย่าง Rawls หรือ Brian Barry กล่าวคือ ในขณะที่ Barry วางธรรมชาติอยู่นอกเหนือข้อพิจารณาเกี่ยวกับความยุติธรรมโดยมองว่าความยุติธรรมหรือความยุติธรรมจะต้องตั้งอยู่บนความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตที่เสมอภาคกัน

ทางศีลธรรมภายใต้มาตรฐานศีลธรรมเดียวกันเท่านั้น ส่วน Rawls ก็มองความสัมพันธ์กับสัตว์ พืช หรือสิ่งแวดล้อมอยู่นอกเหนือความสัมพันธ์เกี่ยวกับความยุติธรรม และแม้ว่าการทำร้ายสัตว์จะเป็นสิ่งที่ผิดหรือการทำลายล้างสายพันธุ์หนึ่งให้หมดสิ้นไปจะเป็นเรื่องที่ชั่วร้ายอย่างใหญ่หลวง แต่นั่นก็เป็นเรื่องความเมตตาเห็นอกเห็นใจมากกว่าความยุติธรรม (Barry, 1999, p. 95; Rawls, 1999, p. 449; Schlosberg, 2007, pp. 104-105) แต่นักทฤษฎีสีเขียวอย่าง James P. Sterba กลับมองว่า ความยุติธรรมจำเป็นต้องมีให้กับสิ่งที่สมควรได้รับ ซึ่งนั่นมิได้มีเพียงมนุษย์ในฐานะสมาชิกหนึ่งของสังคมหรือรัฐเท่านั้น หากแต่รวมถึงสิ่งมีชีวิตต่างๆ และระบบนิเวศด้วย กล่าวคือ การครองคุณลักษณะความมีเหตุผล (Rationality) และสิทธิเสรีทางศีลธรรม (Moral Agency) ของมนุษย์มิได้เหนือกว่าหรือมีคุณค่ามากกว่าคุณลักษณะที่สิ่งมีชีวิตหรือสรรพสิ่งอื่นนั้นถือครองอยู่ เพราะแต่ละสิ่งมีชีวิตก็ต่างมีคุณลักษณะเฉพาะตัวของตนที่มนุษย์ก็อาจไม่มี เช่น การสร้างรังโดยไม่ใช้เครื่องมือของนกพิราบ หรือความเร็วในการเคลื่อนไหวของเสือชีตาห์ เป็นต้น (Sterba, 2006, pp. 148-149) ขณะที่ Nicolas Low และ Brendan Gleeson ก็มีทัศนะจากมุมมองนิเวศวิทยาการเมืองที่คล้ายคลึงกันว่า ทุกสรรพสิ่งทางธรรมชาติล้วนมีสิทธิ์แสวงหาความสมบูรณ์ภายใต้รูปแบบชีวิตของตน กอปรกับสิ่งมีชีวิตทุกรูปแบบล้วนต่างต้องพึ่งพาซึ่งกันและกันและพึ่งพาสรรพสิ่งอื่นที่ไม่มีชีวิตอย่างระบบนิเวศหรือสิ่งแวดล้อมด้วย (Low & Gleeson, 1998, p. 156)

Sterba เสนอหลักการเกี่ยวกับความยุติธรรมซึ่งสิ่งมีชีวิตต่างๆ สมควรได้รับไว้อย่างน่าสนใจ อันประกอบด้วย

(1) หลักการเกี่ยวกับการสงวนรักษามนุษย์ (Human Preservation) เป็นหลักการรับรองการกระทำเพื่อตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของมนุษย์ แม้ว่ากระทำได้กล่าวจะไปเบียดเบียนหรือทำลายสัตว์ พืช หรือแม้แต่วัตถุทั้งหมดยกตาม โดย Sterba ได้ยกตัวอย่างที่เกิดขึ้นในชีวิตจริงในกรณีคนยากจนนับพันที่ต้องแผ้วถางป่า ปลูกพืช และเลี้ยงสัตว์รอบบริเวณอุทยานแห่งชาติจิตวัน (Royal Chitwan National Park) ในเนปาล และเห็นว่าผู้คนดังกล่าวมีความชอบธรรมและสมควรได้รับความยุติธรรมจากหลักการข้อแรกเนื่องจากกระทำไปเพื่อตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีพ การใช้กำลังบังคับต่อผู้คนเหล่านั้นเพื่อรักษาสัตว์ป่าหรือพันธุ์พืชที่ใกล้จะสูญพันธุ์จึงเป็นเพียงการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ เนื่องจากต้นเหตุของปัญหาที่ทำให้ผู้คนเหล่านั้นต้องดำรงชีวิตแบบนั้นมาจากความอยุติธรรมทางสังคมและสิ่งแวดล้อมที่ได้รับการกระจายสิ่งที่มีคุณค่า เช่น ทรัพยากร สวัสดิการ หรือความช่วยเหลือต่างๆ จากรัฐหรือสังคมที่เป็นอยู่อย่างไม่เป็นธรรมหรือดีพอ และหากต้องมีการใช้กำลังบังคับจริง ก็พึงใช้มาตรการเหล่านั้นกับบรรดาคนรวยซึ่งไม่เต็มใจที่จะแบ่งปันหรือช่วยเหลือบรรดาคนยากจนเหล่านั้น

เพื่อป้องกันมิให้กระทำการใดๆ ที่คุกคามป่าหรือแม้แต่การล่าสัตว์ป่าที่ใกล้สูญพันธุ์เพื่อการดำรงชีพ (Sterba, 2006, pp. 150, 153)

(2) หลักการเกี่ยวกับความไม่เป็นสัดส่วนเหมาะสม (Disproportionality) เป็นหลักการที่ไม่รับรองการกระทำของมนุษย์ที่ตอบสนองเหนือความจำเป็นขั้นพื้นฐานหรือในเชิงฟุ่มเฟือยเมื่อต้องเปิดเผยความจำเป็นขั้นพื้นฐานของสัตว์ พืช และระบบนิเวศ (Sterba, 2006, p. 153) กรณีล่าสัตว์ป่าในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร หรือ “คดีเสือดำ” ที่กระทำโดยนักธุรกิจชื่อดังคือตัวอย่างในชีวิตจริงที่สะท้อนหลักการนี้ได้เป็นอย่างดี

(3) หลักการเกี่ยวกับการป้องกันตัวของมนุษย์ (Human Defense) ซึ่งรองรับการกระทำของมนุษย์เพื่อป้องกันตนเองจากภัยอันตรายต่างๆ ภายใต้ความจำเป็นขั้นพื้นฐานทั้งจากมนุษย์ด้วยกันเองหรือจากสิ่งมีชีวิตอื่นๆ แม้ว่าจะต้องฆ่าหรือทำร้ายสัตว์ พืช รวมทั้งทำลายล้างระบบนิเวศและสายพันธุ์ต่างๆ ทั้งหมดก็ตาม (Sterba, 2006, p. 155) แน่นนอนว่า หากพิจารณากรณีตัวอย่างในหลักการทั้งสองข้างต้นก่อนหน้านี้ การกระทำของคนยากจนที่ต้องล่าสัตว์เพื่อการดำรงชีพหรืออยู่รอดจึงมีความชอบธรรมในหลักการป้องกันตัวนี้มากกว่าการกระทำของนักธุรกิจชื่อดังที่ล่าสัตว์เพื่อวัตถุประสงค์อื่น และ

(4) หลักการเกี่ยวกับการแก้ไขถูกต้อง (Rectification) ในรูปของการชดเชย (Compensation) หรือการชดใช้ค่าเสียหาย (Reparation) เมื่อหลักการทั้งสามข้างต้นถูกละเมิด (Sterba, 2006, p. 157) จะเห็นได้ว่าหลักการทั้งสี่ประการข้างต้นล้วนเป็นส่วนผสมของการพิจารณาคุณค่าของสิ่งมีชีวิตทั้งมวลและระบบนิเวศในภาพรวม (Holism) โดยไม่มองข้ามการกระทำที่ตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานทั้งของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นๆ เพื่อดำรงชีพหรืออยู่รอดได้ในภาพย่อย (Individualism) ด้วย นักทฤษฎีสิทธิ (แม้จะไม่ทั้งหมด) จึงมิได้มองสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ หรือสิ่งมีชีวิตอื่นๆ เป็นเสมือนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่แตะต้องหรือละเมิดมิได้ อีกทั้งมิได้ต้องการให้คนยากจนหรือคนชายขอบต้องประพฤติดนเป็นเสมือนนักบุญที่ต้องปกป้องรักษาสิ่งแวดล้อมหรือผืนป่า ทั้งๆ ที่ตนเองต้องต่อสู้ดิ้นรนให้มีชีวิตรอดในแต่ละวัน เพราะนั่นเป็นการตั้งคำถามที่ปลายเหตุ

ความยุติธรรมทางสังคมและสิ่งแวดล้อมที่ดำรงอยู่จึงต้องตั้งคำถามต่อรูปแบบของความยุติธรรมที่เรียกว่า “ความยุติธรรมเชิงโครงสร้าง” (Structural Justice) ที่ทำลายต่อโครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เพราะลำพังการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายไม่เพียงพอที่จะสร้างความยุติธรรมทางสังคมและสิ่งแวดล้อมได้ ดังนั้น หัวใจสำคัญของการสร้างความยุติธรรมทางสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะจากมุมมองนิเวศสังคมนิยม จึงเห็นว่านอกจากการชี้ให้เห็นถึงความล้มเหลวของระบบทุนนิยมที่เป็นตัวการหนึ่งของความยุติธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ก็คือ ความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อแก้ไขปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อมในระดับ

โลกด้วยการลดหรือชะลอการเติบโต การให้คุณค่ากับกิจกรรมอย่างการแบ่งปันหรืองานอาสาสมัครอันเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติทางสังคมและดำรงวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ รวมทั้งการเรียกร้องความยุติธรรมและประชาธิปไตยผ่านขบวนการเคลื่อนไหวความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อมเพื่อเสริมสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) ให้แก่เหล่าคนชายขอบ (Barry, 2007, pp. 179, 235; Ehresman & Okereke, 2015, p. 20; Pepper, 1993, p. 234)

2.4 การกระจายศูนย์ของอำนาจ

การกระจายศูนย์ของอำนาจเป็นประเด็นเกี่ยวข้องกับทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศโดยตรง Matthew Paterson หนึ่งในนักทฤษฎีสีเขียวเห็นว่า การกระจายศูนย์ของอำนาจคือหัวใจสำคัญของทฤษฎีสีเขียว และเสนอการปรับโครงสร้างการเมืองระดับโลกหรือระเบียบโลกใหม่ (New Global Political Structuring/ New Global Order) ซึ่งจะต้องมีลักษณะของการกระจายอำนาจมากกว่าระบบรัฐในปัจจุบันและต้องให้อำนาจแก่รัฐน้อยกว่าที่เป็นอยู่ (Paterson, 2005, pp. 237, 242; Weber, 2001, p. 194) เพราะระบบรัฐแบบเวสต์ฟาเลียหรือรัฐอำนาจอธิปไตยในปัจจุบันเป็นต้นเหตุสำคัญของวิกฤตการณ์เชิงนิเวศหรือความเสื่อมโทรมด้านสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นการส่งเสริมการสะสมทุนภายใต้ระบบทุนนิยมอุตสาหกรรม การแข่งขันกันทางทหารที่คุกคามสันติภาพและใช้ความรุนแรง แนวปฏิบัติที่ก่อให้เกิดการพลัดถิ่นเชิงนิเวศ (Ecological Displacement) อย่างการสร้างเขื่อนหรือการกำหนดพื้นที่อุทยานแห่งชาติ หรือแม้กระทั่งการสร้างกฎเกณฑ์ที่รองรับความชอบธรรมหรือเหตุผลให้กับตัวรัฐเอง (Falk, 2015; Paterson, 2000, p. 45) ดังนั้น นักทฤษฎีสีเขียวแบบสุดโต่งหรืออนารกอนโคนจึงปฏิเสธหรือการดำรงอยู่ของรูปแบบรัฐในปัจจุบัน รวมทั้งมองว่ารัฐไม่จำเป็นและไม่เป็นสิ่งที่พึงปรารถนา โดยเฉพาะมุมมองจากนิเวศอนาธิปไตย (Eco-Anarchism) และชีวเขตนิยม (Bioregionalism) (Barry & Eckersley, 2005, pp. 255, 257-258; Bookchin, 1982; Eckersley, 2005, p. 161; Hunold & Dryzek, 2002, p. 19; Martinez-Alier, 2002, p. 203; Paterson, 2000, p. 62, 2005, p. 244) ดังจะเห็นได้จากนักชีวเขตนิยมอย่าง Kirkpatrick Sale ที่ตั้งคำถามเกี่ยวกับความจำเป็นที่ต้องมีรัฐ (Necessity of the State) มากกว่าที่จะเป็นชุมชนขนาดเล็กที่เป็นอิสระต่อกัน ไม่ว่าจะเป็นเหตุผลเรื่องการป้องกันประเทศ การพัฒนาเศรษฐกิจ การให้บริการสาธารณะ และการสร้างความยุติธรรมทางสังคม (Sale, 2017, pp. 307-324)

แล้วอะไรคือโครงสร้างการเมืองหรือระเบียบโลกใหม่ที่ทฤษฎีสีเขียวต้องการ ทฤษฎีสีเขียวเสนอให้จัดตั้งเครือข่ายระดับโลกที่ประกอบไปด้วยชุมชนขนาดเล็กแบบพอเพียงและพึ่งตนเองได้ (Self-Sufficient and Self-Reliant) ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการกระจายอำนาจ

(Decentralization) และประชาธิปไตยรากหญ้า (Grassroots Democracy) ที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้คนในชุมชนเป็นสำคัญ โดยให้แต่ละชุมชนเน้นวิถีชีวิตที่พึ่งพาทรัพยากรในชุมชนหรือท้องถิ่นเป็นสำคัญและแลกเปลี่ยนกับชุมชนอื่นหากไม่สามารถผลิตบางสิ่งบางอย่างได้ด้วยตนเอง นั้นหมายความว่า แม้แต่ละชุมชนจะเน้นการพึ่งตนเองก็ไม่ได้ตัดขาดจากชุมชนอื่นภายใต้การสร้างเครือข่ายที่อาจมีการสร้างพันธมิตรหรือความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม ฯลฯ ซึ่งมีลักษณะเป็นสากล (Internationalist) ด้วยเช่นกัน วลีที่แสดงให้เห็นถึงวัตถุประสงค์และยุทธศาสตร์สำคัญของทฤษฎีสีเขียวที่ว่า “จงคิดในระดับโลก แต่กระทำในระดับท้องถิ่น” (Think Globally, Act Locally) จึงเป็นเสมือนความพยายามก้าวข้ามข้อจำกัดเกี่ยวกับอำนาจอธิปไตยของรัฐในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในระดับโลก (Goodin, 1992, p. 156; Hunold & Dryzek, 2002, p. 19; Paterson, 2000, pp. 62, 166, 2005, p. 243; Schumacher, 2011) อย่างไรก็ตาม แม้ทฤษฎีสีเขียวจะเสนอรูปแบบของสังคมหรือชุมชนขนาดเล็กภายใต้การสร้างเครือข่ายระดับโลกอันมีลักษณะเป็นสากล แต่ความล้มเหลวของทฤษฎีสีเขียวคือมิได้ให้ภาพหรือรูปแบบของการประสานงานหรือการสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชนหรือหน่วยการเมืองขนาดเล็กดังกล่าวว่าต้องเป็นอย่างไร (Goodin, 1992, p. 157)

Kirkpatrick Sale หรือ Molly Scott Cato ยังเสนอชุมชนแบบชีวเขต (Bioregional Community) เช่นเดียวกับนักนิเวศวิทยาแนวลิคอย่าง Bill Devall ที่เสนอชุมชนที่เรียกว่า “อีโคโทเปีย” (Ecotopia) ซึ่งได้รับแรงบันดาลใจจากนักเขียนอย่าง Ernest Callenbach โดยแบ่งเขตหรืออาณาบริเวณของชุมชนตามคุณลักษณะของสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ เช่น พื้นที่ลุ่มน้ำ ลักษณะของดิน สภาวะภูมิอากาศ พืชพื้นเมือง สัตว์ประจำท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมมนุษย์ที่มีร่วมกัน ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของทุกสรรพสิ่งและได้รับความเห็นชอบจากผู้คนดังจะเห็นได้จากชีวเขตในบริเวณตอนเหนือของรัฐแคลิฟอร์เนียในสหรัฐฯ อย่าง Kalmath-Siskiyou Region ที่ทำการรื้อเขื่อน ปล่อยให้น้ำไหลเพื่อให้ปลาแซลมอนสามารถกลับไปวางไข่ได้ตามธรรมชาติ หักตัดไม้และปกป้องผืนป่าเพื่อดูดซับมลพิษ รวมทั้งเคารพวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชนเผ่าพื้นเมือง (Cato, 2013, pp. 6-7; Devall, 2021, pp. 73-74; Eckersley, 1992, pp. 167-168) ส่วน David Pepper นักนิเวศสังคมนิยมเสนอชุมชนที่เรียกว่า คอมมูน (Commune) ที่เกิดขึ้นจริงในช่วงคริสต์ทศวรรษที่ 1970 ในอังกฤษ สกอตแลนด์ และเวลส์ อันเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างสังคมที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (Environmentally Sound Society) หรือสังคมสีเขียวที่เรียกว่า “อีโคโทเปีย” เช่นกัน (Pepper, 1991) หรือ Hans A. Baer นักนิเวศสังคมนิยมเช่นกันที่เสนอระบบโลกนิเวศสังคมนิยมประชาธิปไตย (Democratic Eco-Socialist World System) ในฐานะระบบโลกทางเลือกที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความ

ยุติธรรมทางสังคม กระบวนการแบบประชาธิปไตย ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม และสภาวะภูมิอากาศที่ปลอดภัย (Baer, 2018)

อย่างไรก็ตาม ไม่ใช่ทุกทฤษฎีสีเขียวทุกคนจะเห็นดีเห็นงามกับการปฏิเสธร่างกายของรัฐหรือต่อต้านรัฐ (Anti-Statism) Marius de Geus เสนอให้มีการปรับโครงสร้างเชิงนิเวศ (Ecological Restructuring) ของรัฐใหม่ (de Geus, 1996) ขณะที่ John Barry หนึ่งในนักนิเวศวิทยาการเมืองถึงกับถกเถียงว่า การแปลงเปลี่ยน (Transformation) มากกว่าการยุบหรือล้มเลิก (Abolition) รัฐน่าจะช่วยให้ทฤษฎีสีเขียวสามารถบรรลุเป้าหมายและคุณค่าที่ยึดถือได้มากกว่า (Barry, 1999, p. 79) ส่วน Robyn Eckersley นอกจากจะมีมุมมองที่สอดคล้องกับ Barry ข้างต้นแล้ว ยังเห็นว่า ข้อเสนอของนิเวศอนาธิปไตยที่เสนอให้มอบหรือถ่ายโอนอำนาจอธิปไตยจากรัฐไปสู่ชุมชนท้องถิ่นนั้นเป็นการกระทำที่ไร้เดียงสาและมองธรรมชาติของมนุษย์ในแง่ดีเกินไป “เล็ก” นั้นจึงมิได้ “สวยงาม” (“Small” is not “beautiful”.) หากรัฐต้องถูกแทนที่ด้วยชุมชนท้องถิ่นหรือชุมชนขนาดเล็กในขณะที่ชุมชนดังกล่าวยังมีขีดความสามารถที่จำกัด ระบบนิเวศในท้องถิ่นขาดความอุดมสมบูรณ์ หรือชุมชนท้องถิ่นถูกบีบบังคับด้วยความจำเป็นทางเศรษฐกิจที่จำต้องเลือกเส้นทางการพัฒนาที่บ้านทอนระบบนิเวศในท้องถิ่น (Eckersley, 1992, p. 182, 2020) ขณะที่ Andrew Hurrell ก็ชวนตั้งข้อสังเกตว่า คำถามอาจจะไม่ใช่เรื่องของหารูปแบบสังคมระหว่างประเทศที่นำไปสู่การสร้างคามยุติธรรมหรือหาแนวคิดเพื่อสร้างสังคมที่ดี แต่หากเป็นคำถามที่ว่า ท่ามกลางสงครามและอาวุธนิวเคลียร์ที่ยังคงมีอยู่ รัฐและกลุ่มต่างๆ จะช่วยกันขจัดภัยอันตรายเหล่านี้ให้น้อยลงเพื่อให้สามารถอยู่รอดในฐานะสายพันธุ์หนึ่งได้อย่างไร เป้าหมายสำคัญของการสร้างระเบียบสังคมระหว่างประเทศจึงอยู่ที่ความอยู่รอดและการอยู่ร่วมกัน ซึ่งนั่นมิได้หมายถึงมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น หากรวมถึงมนุษย์กับธรรมชาติด้วย (Hurrell, 2006, p. 166)

แล้วคุณลักษณะหรือรูปแบบของรัฐที่พึงประสงค์สำหรับทฤษฎีสีเขียวเป็นอย่างไร ในเมื่อทฤษฎีสีเขียวเน้นย้ำถึงการกระจายศูนย์ของอำนาจ ย่อมเดาไม่ยากว่าข้อเสนอเกี่ยวกับการจัดตั้งรัฐบาลโลก (World Government) จึงได้รับการต่อต้านหรือไม่ปรากฏอยู่ในสารบบของทฤษฎีสีเขียวอย่างแน่นอน (Hurrell, 2006, pp. 171-172) ตัวอย่างหนึ่งของข้อเสนอเกี่ยวกับคุณลักษณะของรัฐมาจาก Eckersley ที่เสนอว่าควรมุ่งฟื้นฟู (Revitalize) รัฐด้วยการเสริมสร้างกลไกการตรวจสอบและถ่วงดุลผ่านการแบ่งอำนาจอธิปไตยของรัฐและกระจายอำนาจดังกล่าวไปยังส่วนต่างๆ ทั้งส่วนบน (กลไกตัดสินใจที่เป็นประชาธิปไตยในระดับภูมิภาคและระหว่างประเทศ) และส่วนล่าง (กลไกการตัดสินใจในระดับท้องถิ่น เช่น เทศบาล) หรือที่เรียกว่า โครงสร้างกลไกการตัดสินใจหลายระดับ (Multilevel Decision Making Structure) เพื่อสร้างหลักประกันความร่วมมือหรือข้อตกลงระหว่างประเทศในการแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์

เชิงนิเวศทั้งที่มีต่อมนุษย์ทั้งรุ่นปัจจุบันและรุ่นหลัง สิ่งมีชีวิตอื่นๆ และระบบนิเวศ รวมทั้งอ้างมาตรฐานรายได้ การสาธารณสุข การศึกษา และสวัสดิการขั้นพื้นฐานระหว่างชุมชน ภูมิภาค และชาติ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การทำให้ประเด็นสิ่งแวดล้อมอยู่ในสารบบของชาติรัฐ (Greening the Nation-State) ที่เคารพธรรมชาติและระบบนิเวศด้วยการลดการบริโภคพลังงานและทรัพยากร ลดการปล่อยมลพิษ รวมทั้งปกป้องความหลากหลายทางชีวภาพ ด้วยการเปลี่ยนจากอำนาจอธิปไตยแบบสิทธิขาดจำเพาะมาเป็นแบบครอบคลุม (From Exclusive to Inclusive Sovereignty) กล่าวคือ แทนที่รัฐจะอ้างสิทธิ์เหนือดินแดนอย่างเข้มงวด ก็เปลี่ยนคุณลักษณะเป็นรัฐที่กลายเป็นจุดต่อสำคัญระหว่างหน่วยการเมืองหรือตัวแสดงต่างๆ ภายในรัฐ รวมทั้งเป็นจุดเชื่อมโยงเพื่ออำนวยความสะดวกในส่วนหนึ่งของเขตอำนาจที่คาบเกี่ยวหรือข้ามแดน โดยเฉพาะปัญหาสิ่งแวดล้อมหรือวิกฤตการณ์เชิงนิเวศที่มีลักษณะข้ามแดนหรือส่งผลกระทบต่อโลกโดยรวม (Eckersley, 1992, p. 183, 2005)

รูปแบบของรัฐภายใต้มุมมองทฤษฎีสี่เดียวกันก็มีหลากหลายเช่นกัน เช่น รัฐสิ่งแวดล้อม (Environmental State) (Meadowcroft, 2012) นิเวศรัฐ (Ecostate) หรือรัฐเชิงนิเวศ (Ecological State) (Meadowcroft, 2005) รัฐแบบสาธารณรัฐ (Republican State) (Slaughter, 2005) รวมทั้งรัฐสีเขียว (Green State) (Bäckstrand & Kronsell, 2017; Christoff, 2005; Dryzek et al., 2003; Eckersley, 2004, 2020) โดยแต่ละรูปแบบต่างเน้นคุณลักษณะที่แตกต่างกัน ตัวอย่างเช่น นิเวศรัฐซึ่งเป็นรัฐที่ปราศจากชนชั้น สหภาพแรงงาน พรรคการเมือง เน้นคุณภาพของการเติบโตด้วยการรักษาแบบแผนการผลิตและการบริโภคให้อยู่ภายใต้ขีดจำกัดเชิงนิเวศ หรือดำเนินและประสานข้อริเริ่มทั้งภายในและระหว่างประเทศกับรัฐอื่นๆ เพื่อปกป้องสิ่งแวดล้อมและลดภาระด้านสิ่งแวดล้อมหรือช่วยเหลือด้านการพัฒนาแก่ประเทศในซีกโลกใต้ ฯลฯ หรือกรณีรัฐแบบสาธารณรัฐซึ่งรัฐควรเป็นสถาบันที่ปกป้องเสรีภาพของสาธารณชนจากการครอบงำ (Domination) หรือการแทรกแซง (Interference) จากอำนาจทั้งภายในและภายนอก ให้ความสำคัญกับประโยชน์สาธารณะ (Public Good) ซึ่งรวมถึงประเด็นสิ่งแวดล้อม รวมทั้งส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมือง (Political Participation) เพื่อธำรงไว้ซึ่งประโยชน์สาธารณะและป้องกันการครอบงำหรือการแทรกแซง

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่ารูปแบบรัฐในมุมมองของทฤษฎีสี่ข้างต้นจะเป็นเช่นไร รัฐในความหมายของทฤษฎีสี่เชิงนิเวศจึงมิได้เน้นความเป็นรัฐนิยม (Statism) ที่เน้นการรวมศูนย์อำนาจอ้างอิงที่เคยเข้าใจ หากแต่เป็นรัฐที่ทำหน้าที่กระจายบทบาทหน้าที่ไปยังตัวแสดงต่างๆ รวมทั้งถ่ายโอนอำนาจหรือสิทธิอำนาจต่างๆ ไปยังหน่วยงานหรือชุมชนท้องถิ่นและองค์กร/กลไกข้ามชาติหรือระหว่างประเทศ (Dryzek et al., 2003, p. vii) ยิ่งกว่านั้น สิ่งที่ถูกข้อเสนอมีส่วนร่วมก็คือ การมุ่งแปลงเปลี่ยนหรือปรับโครงสร้างรัฐที่เป็นอยู่ในปัจจุบันให้หันมาปกป้องและ

รักษาสีสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ และระบบนิเวศ มากกว่าจะเป็นตัวการหรือเป็นส่วนหนึ่งที่สร้างความเสื่อมโทรมด้านสิ่งแวดล้อมหรือวิกฤตการณ์เชิงนิเวศนั่นเอง

3. นัยต่อการศึกษาทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในประเทศไทย

จากการนำเสนอสาระสำคัญของทฤษฎีสี่เหลี่ยมข้างต้น เราจะสามารถเห็นนัยเชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติต่อการศึกษาทฤษฎีสี่เหลี่ยมในฐานะทางเลือกหนึ่งของการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในประเทศไทย รวมทั้งนัยต่อการศึกษาทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศโดยรวมในประเทศไทยได้อย่างไรบ้าง

ในขณะทำงาน/วรรณกรรมด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจำนวนไม่น้อยพยายามเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างทฤษฎี (Theory) กับการปฏิบัติ (Practice) หรือระหว่างโลกของนักวิชาการ (Academics) กับโลกของนักปฏิบัติ (Practitioners) (Bueger & Gadinger, 2015; Head, 2008; Hill & Beshoff, 1994; Lamborn, 1997; Lepgold, 1998; Maliniak, Peterson, Powers, & Tierney, 2020; Youngs, 2008) โดยเฉพาะ William Wallace ที่ออกมาท้าทายให้นักทฤษฎีหรือนักวิชาการความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไม่ควรถอยห่างออกจากโลกของการปฏิบัติ หรือไม่สนุกสนานกับการเขียนงานเชิงทฤษฎีอยู่บนหอคอยงาช้างหรือภายในอารามรั้วของมหาวิทยาลัยมากกว่าการลงพื้นที่ศึกษาหรือเก็บข้อมูลหลักฐานเชิงประจักษ์ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและความเป็นจริงที่เกิดขึ้น ควรเปิดประตูร่วมมหาวิทยาลัยเพื่อให้ได้สัมผัสถึงโลกภายนอกที่ไม่ราบเรียบหรือแน่นอน รวมทั้งควรเสนอภูมิปัญญาเชิงวิพากษ์และความเชี่ยวชาญเพื่อช่วยเหลือบรรดาผู้คนที่กำลังต่อสู้กับอำนาจที่กดขี่หรือไม่เป็นธรรม (Wallace, 1996, pp. 304, 316, 321) อย่างไรก็ตาม Steve Smith กลับตั้งข้อสังเกตว่า ในความเป็นจริงแล้ว ทฤษฎีกับการปฏิบัติเป็นสิ่งที่แยกออกจากกันไม่ได้อยู่แล้ว เพราะทฤษฎีก็ปรากฏอยู่ในการปฏิบัติ ส่วนการปฏิบัติก็จำเป็นต้องมีทฤษฎีเป็นกรอบหรือแนวทางขณะเดียวกัน ไม่มีนักทฤษฎีคนใดที่จะสนุกสนานกับการเขียนงานเชิงทฤษฎีได้โดยปราศจากข้อมูลหลักฐานเชิงประจักษ์ ที่สำคัญ ทฤษฎีแต่ละประเภทก็ต่างมีมุมมองและเป้าประสงค์ที่แตกต่างกัน (Smith, 1997, pp. 513-515) ส่วน Robert W. Cox ก็เคยกล่าวไว้ว่า “ทฤษฎีมิได้สำหรับบางคนและสำหรับบางเป้าประสงค์เสมอ บรรดาทฤษฎีทั้งหลายก็ล้วนมีมุมมองของตัวเอง โดยมีมุมมองที่มาจากจุดยืนซึ่งขึ้นอยู่กับกาลและเทศะ โดยเฉพาะกาลและเทศะทางสังคมและการเมือง” (Cox, 1981, p. 128)

ข้อกังวลของ Wallace และข้อสังเกตของ Smith และ Cox ข้างต้นจึงเป็นหมุดหมายสำคัญในการพิจารณาเชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติต่อการศึกษาทฤษฎีสี่เหลี่ยม รวมทั้งนัยต่อการศึกษาทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศโดยรวมในประเทศไทย ดังนี้

ประการแรก การขยายพื้นที่ทางความคิดสำหรับแนวคิดกระแสทางเลือกในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในประเทศไทย หากพิจารณางานที่ศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในประเทศไทยนับตั้งแต่งานของ ฉันทิมา อ่องสุรักษ์ (2523) หรืองานของ สุรัชย์ ศิริไกร (2527) เรื่อยมาจนถึงปัจจุบันดังที่กล่าวไปแล้วในบทนำ เราจะพบว่าท่ามกลางการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในประเทศไทยที่ยังคงอิงกับแนวคิดหรือทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกระแสหลักอย่างสัจนิยมและเสรีนิยมอย่างต่อเนื่องและไม่เสื่อมคลายนั้น ความเป็นพหุนิยมและความหลากหลาย (Plurality and Diversity) ของการศึกษาทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในประเทศไทยผ่านการพิจารณางานที่ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่อิงกับกระแสหรือกระแสทางเลือกกลับเบ่งบานและเติบโตขึ้นในช่วง 1-2 ทศวรรษที่ผ่านมาเอง ไม่ว่าจะเป็นทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเชิงวิพากษ์ สตรีนิยม หลังโครงสร้างนิยม หรือแม้แต่ทฤษฎีหลังอาณานิคม ที่น่าสนใจไปกว่านั้นคือ ภายใต้งานที่ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่อิงกับกระแสหรือกระแสทางเลือกดังกล่าว กลับพบงานที่ศึกษาทฤษฎีสี่เหลี่ยมในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในประเทศไทยดังเช่นที่ปรากฏในเนื้อหาตอนหนึ่งในบทที่ 2 ของ *สิ่งแวดล้อมกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ* โดยโสภารัตน์ จารุสมบัติ (2565) อยู่น้อยมาก ทั้งๆ ที่องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีสี่เหลี่ยมกลับเติบโตและเบ่งบานในสาขาวิชาอื่นๆ ในทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์มานานแล้ว ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐศาสตร์ (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2541) มานุษยวิทยา (ยศ สันตสมบัติ และอัมมาร สยามวาลา, 2541) ประวัติศาสตร์ (อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, 2545) ชีวประวัติและปรัชญา (วีระ สมบูรณ์, 2548) หรือแม้แต่งานแปลจากผลงานชิ้นสำคัญของนักทฤษฎีสี่เหลี่ยมอย่าง *เศรษฐศาสตร์ของชาวพุทธ* ของ E. F. Schumacher ซึ่งแปลโดยรังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ (อี เอฟ ชูเมกเกอร์, 2517) หรือ *ปฏินิวัติยุคสมัยด้วยฟางเส้นเดียว* ของ มาซาโนบุ ฟูกูโอกะ ซึ่งแปลโดยรสนา โตสิตระกูล (ฟูกูโอกะ, 2551) คำถามที่ชวนขบคิดหาคำตอบ โดยเฉพาะสำหรับโจทย์การวิจัยครั้งต่อไป ก็คือ เหตุใดทฤษฎีสี่เหลี่ยมจึงไม่ค่อยได้รับความสนใจ ในฐานะมุมมองทางเลือกหนึ่งในการศึกษาทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในประเทศไทย

คำตอบเบื้องต้นที่พอจะเป็นไปได้ น่าจะมาจากข้อสังเกตของศุภมิตร ปิติพัฒน์ เมื่อทศวรรษก่อนที่ว่า

“ผลงานวิชาการส่วนใหญ่ของนักวิชาการในสาขาวิชานี้ (สาขาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ - ผู้เขียน) เป็นผลงานเกี่ยวกับภูมิภาการศึกษา ทั้งที่เป็นงานวิจัย ตำรา และงานแปล โดยส่วนใหญ่ใช้แนวทางการศึกษาแบบดั้งเดิมหรือกรอบคลุมแนวคิดและทฤษฎีกระแสหลักเป็นส่วนใหญ่ ส่วนผู้ที่ไม่เห็นพ้องกับแนวคิดทฤษฎีกระแสหลักหันไปใช้แนวการศึกษาแบบประวัติศาสตร์และเศรษฐกิจการเมือง ... ทิศทางการวิจัยของประเทศด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศหรือความสัมพันธ์ข้ามชาติยังคงให้ความสำคัญต่อการตอบโจทยที่สัมพันธ์กับปัญหารูปรธรรมของการดำเนินนโยบายและการทำความเข้าใจกับสภาพระหว่างประเทศที่แวดล้อมไทยอยู่ในระยะเวลาหนึ่งๆ เช่น การสร้างความเข้าใจการเมืองการปกครองและการต่างประเทศของประเทศเพื่อนบ้านในภูมิภาค มากกว่าจะเป็นการศึกษารายละเอียดเพื่อสร้างและพัฒนาทฤษฎีอันเป็นองค์ความรู้พื้นฐานให้แก่สาขาวิชาทั้งในแง่ของการขยาย ต่อยอดทฤษฎีเดิมที่มีอยู่ไม่ว่าจะเป็นกระแสใด หรือเสนอแนวคิดและทฤษฎีที่เป็นทางเลือกใหม่ ... การศึกษาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในประเทศไทยในเวลาที่ผ่านมา ผ่างตัวอย่างสงบมาเป็นเวลายาวนานภายใต้ร่มเงาของแนวทางการศึกษาตามแบบแผนดั้งเดิม โดยเน้นหนักไปในทางการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์และการศึกษาเฉพาะกรณี และอาศัยกรอบความคิดของสังคมนิยม ประกอบกับวิจารณ์ญาณความรู้ส่วนตนของผู้ศึกษาเป็นอุปกรณ์สำคัญ” (ศุภมิตร ปิติพัฒน์, 2553, น. 55-56)

ข้อสังเกตของศุภมิตร ปิติพัฒน์ข้างต้นยังคงสะท้อนภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ ทนุวิจัยส่วนใหญ่ยังเน้นโจทยวิจัยมุ่งเป้าเพื่อแก้ปัญหาเชิงรูปธรรมหรือเสนอทางออกในเชิงนโยบายอยู่ เช่น นโยบายต่างประเทศไทยในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือสัมพันธ์กับประเทศใดประเทศหนึ่ง หรือนโยบายต่างประเทศ/ยุทธศาสตร์ของมหาอำนาจที่มีอิทธิพลหรือส่งผลกระทบต่อไทยในด้านต่างๆ การตั้งโจทยทนุวิจัยเช่นนี้ นอกจากจะทำให้การวิจัยเพื่อสร้างและพัฒนาทฤษฎีเป็นไปได้ไม่ได้อีกแล้ว ยังมีพิกต้องกล่าวถึงทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกระแสทางเลือก รวมทั้งทฤษฎีสี่เหลี่ยมที่ตั้งคำถามต่อโครงสร้างการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่เป็นอยู่ รวมทั้งเสนอการแปลงเปลี่ยนหรือปรับเปลี่ยนรูปแบบโครงสร้างอย่างที่ควรจะเป็น เมื่อการมุ่งแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า โดยเฉพาะในเชิงกลไกหรือกระบวนการเพื่อตอบโจทยนโยบาย/ยุทธศาสตร์หลัก ตลอดจนการทำความเข้าใจกับสภาพระหว่างประเทศในระยะเวลาหนึ่งๆ นั้นง่ายกว่าการแปลงเปลี่ยนหรือปรับเปลี่ยนโครงสร้างซึ่งเป็นเรื่องที่ท้าทายและยากกว่า กรอบที่ใช้ในการวิเคราะห์เพื่อเสนอทางออกหรือแก้ไขปัญหา

ที่เกิดขึ้นจึงหนีไม่พ้นสังคมนิยม หรือเสรีนิยม ตัวอย่างเช่น เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ที่กำลังเป็นกระแสนิยมทั้งในเวทีสหประชาชาติ รวมทั้งแวดวงวิชาการด้านการพัฒนาและสิ่งแวดล้อมทั้งในไทยและต่างประเทศอยู่ในขณะนี้ หากหน่วยงาน/องค์กรใดในไทยที่เสนอให้ทุนวิจัยเห็นดีเห็นงามกับเป้าหมายฯ ดังกล่าวจนบรรจุ อยู่ในแผนงานหรือพันธกิจของหน่วยงาน/องค์กรก็คงไม่เสียสติให้ทุนแก่โครงการวิจัยที่ใช้ทฤษฎี สีเขียวเป็นกรอบในการวิเคราะห์ เว้นแต่ผู้คนในหน่วยงาน/องค์กรนั้นจะให้ความสำคัญกับ การวิจัยเพื่อพัฒนาเชิงทฤษฎีหรือใจกว้างมากพอที่จะรับฟังข้อวิพากษ์ต่อเป้าหมายการพัฒนา ที่ยั่งยืนดังกล่าว รวมทั้งพร้อมปรับเปลี่ยนจิตสำนึกและความรับผิดชอบเชิงนิเวศ ตลอดจนร่วม เป็นส่วนหนึ่งเพื่อแปลงเปลี่ยนโครงสร้างการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมเพื่อสร้างคุณภาพชีวิตที่ดี ทั้งมนุษย์และธรรมชาติ เช่น ความยุติธรรมทางสังคมและสิ่งแวดล้อม แน่นอนว่า มันคงจะเป็น เรื่องที่ตีความหากหน่วยงาน/องค์กรที่ใจกว้างมากพอนั้นเป็นสหประชาชาติหรือองค์กรธุรกิจ

คำตอบเบื้องต้นอีกชุดหนึ่งที่พอจะเป็นไปได้ ก็คือ ชุดความคิดที่ว่าอะไรเป็นหรือไม่เป็น ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศหรือ IR ในประเทศไทย หากอะไรที่เป็น IR ในประเทศไทย หมายถึงสงครามและสันติภาพที่บรรจุหีบห่อมาพร้อมกับการศึกษาความมั่นคงระหว่างประเทศ หรือการทำความเข้าใจประเด็นความร่วมมือหรือความขัดแย้งภายใต้รูปแบบ/โครงสร้าง เศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศที่เป็นอยู่เท่านั้น ย่อมเป็นการยากที่จะให้การศึกษาทฤษฎี สีเขียวในฐานะทางเลือกหนึ่งของการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเติบโตงอกงามขึ้นใน ประเทศไทย นอกจากนั้น มันจะยากยิ่งกว่าหากอะไรที่เป็น IR ในประเทศไทย ซึ่งหมายรวมถึง ประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อมในฐานะประเด็นร่วมสมัยที่ไม่ต่างไปจากประเด็นการก่อการร้ายสากล หรือสิทธิมนุษยชน ถูกมองว่าเป็นประเด็นที่ห่างไกลตัวหรือฝากความหวังในการแก้ไขปัญหาวี้ กับระดับเบื้องบนอย่างผู้นำรัฐ กลไกรัฐ รวมทั้งความร่วมมือหรือกลไกเชิงสถาบันขององค์การ ระหว่างรัฐบาลในระดับโลกอย่างสหประชาชาติ ในระดับภูมิภาคอย่างสหภาพยุโรปหรืออาเซียน หรือแม้แต่ในระดับอนุภูมิภาคอย่างกลุ่มแม่น้ำโขง (Greater Mekong Subregion: GMS) ภายใต้ กรอบสังคมนิยมหรือเสรีนิยมเท่านั้น การนำเสนอสาระสำคัญของทฤษฎีสีเขียวในบทความนี้จึงเป็น การขยายพื้นที่ทางความคิดสำหรับการศึกษาทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในประเทศไทยให้กว้างมากขึ้น อีกทั้งเพื่อชี้ให้เห็นว่า การมุ่งสร้างสังคมการเมืองระหว่างประเทศที่ พึ่งปรารถนาและมีชีวิตที่ดีนั้น นอกจากจะต้องตั้งคำถามหรือแปลงเปลี่ยนโครงสร้างการเมือง เศรษฐกิจ สังคมที่เป็นอยู่ในปัจจุบันแล้ว ยังต้องอาศัยการเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะใน เรื่องจิตสำนึกและความรับผิดชอบเชิงนิเวศตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคลหรือในระดับชีวิตประจำวัน ด้วยเหตุนี้ การศึกษาประเด็นสิ่งแวดล้อม (รวมทั้งประเด็นอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องซึ่งปรากฏอยู่ใน

ทฤษฎีสี่เหลี่ยม) ใน IR โดยเฉพาะในประเทศไทยอย่างลึกซึ้งนั้นจึงไม่อาจศึกษาหรือมองจากมิติระดับเบื้องต้นได้แต่เพียงอย่างเดียว

ประการที่สอง แนวทางในการเสริมสร้างการศึกษาทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศภายใต้แนวคิดจากล่างสู่บน สืบเนื่องจากประการที่แล้ว เมื่อความเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อมในระดับโลก (Global Environmental Change) และวิกฤตการณ์เชิงนิเวศ (Ecological Crisis) มีใช้เรื่องใกล้ตัวหรือเป็นเรื่องเฉพาะผู้นำรัฐ กลไกรัฐ หรือองค์การระหว่างรัฐบาลในระดับต่างๆ แล้ว ก่อนที่จะแปลงเปลี่ยนหรือตั้งคำถามกับโครงสร้างการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมอันเป็นต้นตอหนึ่งของความเปลี่ยนแปลงและวิกฤตการณ์ดังกล่าว จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเปลี่ยนแปลงจิตสำนึกและความรับผิดชอบเชิงนิเวศ อันเป็นเสาหลักประการแรกของทฤษฎีสี่เหลี่ยม หรือที่สำนักพิมพ์มูลนิธิโกลบอลคิดมทงกล่าวไว้ในคำนำในหนังสือ *ปฏิวัติยุคสมัยด้วยฟางเส้นเดียว* ว่า “การปฏิวัติทางทัศนคติ” ที่จำเป็นต้องกลับมาพิจารณาพิจารณาทัศนคติพื้นฐานของตัวเอง ไม่ว่าจะเป็นทัศนคติต่อธรรมชาติ รวมทั้งทัศนคติของเราในฐานะส่วนหนึ่งของธรรมชาติ (อ้างถึงใน พงศ์โอภา, 2551, น. 6) ด้วยเหตุนี้ ทฤษฎีสี่เหลี่ยมจึงเป็นเสมือนมุมมองหนึ่งที่จะช่วยเสริมสร้างพลังทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจากเบื้องล่าง คำถามคือ แล้วเราจะเสริมสร้างพลังดังกล่าวในการศึกษาทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในประเทศไทยได้อย่างไร

แนวทางหนึ่งที่สามารถกระทำได้อย่างไม่ยากนัก ก็คือ การเสริมสร้างพลังดังกล่าวผ่านการให้ความรู้และการศึกษาโดยบรรจุสาระสำคัญของทฤษฎีสี่เหลี่ยมเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหารายวิชาต่างๆ ในหลักสูตรของสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการเรียนการสอนด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในประเทศไทย หากพิจารณาตารางที่ 1 จะพบว่า นอกเหนือจากรายวิชาทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ/การเมืองระหว่างประเทศ: ทฤษฎีและแนวทางการศึกษาที่เปิดสอนในหลักสูตรด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในทุกระดับซึ่งสามารถบรรจุทฤษฎีสี่เหลี่ยมเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในฐานะมุมมองทางเลือกในการศึกษาทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในประเทศไทยแล้ว ทฤษฎีสี่เหลี่ยมยังสามารถเข้าไปส่วนหนึ่งของการศึกษาในรายวิชาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องได้อย่างมากมายหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นรายวิชาเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ สตรีนิยมในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ความขัดแย้งและสันติภาพศึกษา โดยเฉพาะทฤษฎีกระแสพิภพในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ที่น่าสนใจก็คือ เรายังพบการจัดการเรียนการสอนรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับประเด็นสิ่งแวดล้อมในฐานะประเด็นร่วมสมัยในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศผ่านรายวิชาสิ่งแวดล้อมใน/และ/กับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในกรณีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ระดับปริญญาโท) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ หรือมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (ระดับปริญญาตรี) รายวิชานิเวศวิทยาฯ ในกรณีของ

มหาวิทยาลัยรามคำแหง (ระดับปริญญาตรี) หรือแม้แต่รายวิชาเศรษฐกิจการเมืองโลกในชีวิตประจำวันของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นั้นหมายความว่า การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในประเทศไทยได้ให้ความสนใจหรือความสำคัญกับประเด็นด้านสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะที่เชื่อมโยงกับมิติเศรษฐกิจการเมืองโลกอยู่แล้ว ดังนั้น หากเสริมสร้างทฤษฎีที่เชื่อมโยงในฐานะมุมมองทางทฤษฎีเข้าไปส่วนหนึ่งของการวิเคราะห์ปรากฏการณ์หรือประเด็นปัญหาให้แก่ผู้เรียน นอกจากจะช่วยเสริมสร้างมุมมองที่ชวนให้เกิดการวิพากษ์หรือตั้งคำถามต่อโครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองโลกที่เป็นอยู่ ยังจะเอื้อให้การปรับเปลี่ยนจิตสำนึกและความรับผิดชอบเชิงนิเวศที่จำต้องเริ่มต้นตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคลหรือจากเบื้องล่างอันสัมพันธ์กับชีวิตประจำวันมีความเป็นไปได้มากขึ้นด้วยเช่นกัน

ตารางที่ 1 ตัวอย่างรายวิชาในหลักสูตรของสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทยที่จัดการเรียนการสอนในสาขาวิชา/เอกความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่สามารถบรรจุทฤษฎีที่เชื่อมโยงเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาในรายวิชาได้

สถาบัน/ หลักสูตร	รัฐศาสตรบัณฑิต สาขาวิชา/ เอกความสัมพันธ์ระหว่าง ประเทศ (ระดับปริญญาตรี)	รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาความสัมพันธ์ ระหว่างประเทศ/รัฐศาสตร มหาบัณฑิต (ระดับปริญญา โท)	รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต/ ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ (ระดับ ปริญญาเอก)
จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย	■ การเมืองระหว่างประเทศ: ทฤษฎีและแนวทางการศึกษา ■ ความรุนแรงในการเมืองโลกยุคใหม่ ■ การเมืองในความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ■ เพศสภาพกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ■ เศรษฐกิจการเมืองโลกในชีวิตประจำวัน	■ ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ■ เศรษฐกิจการเมืองโลก ■ สิ่งแวดล้อมในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ■ กระแสวิพากษ์ในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ	■ สัมมนาการเมืองระหว่างประเทศ: ภาคทฤษฎีและปฏิบัติ

สถาบัน/ หลักสูตร	รัฐศาสตรบัณฑิต สาขาวิชา/ เอกความสัมพันธ์ระหว่าง ประเทศ (ระดับปริญญาตรี)	รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาความสัมพันธ์ ระหว่างประเทศ/รัฐศาสตร มหาบัณฑิต (ระดับปริญญา โท)	รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต/ ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ (ระดับ ปริญญาเอก)
	■ สัมมนาประเด็นวาระใน การเมืองโลก		
มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์	■ การเมืองระหว่าง ประเทศ: ทฤษฎีและ กรณีศึกษา ■ สิ่งแวดล้อมกับ ความสัมพันธ์ระหว่าง ประเทศ ■ ทฤษฎีวิพากษ์ใน ความสัมพันธ์ระหว่าง ประเทศ	■ ทฤษฎีความสัมพันธ์ ระหว่างประเทศ ■ สัมมนาเศรษฐกิจการเมือง โลก ■ สัมมนาทฤษฎีวิพากษ์ใน ความสัมพันธ์ระหว่าง ประเทศ	■ ทฤษฎีความสัมพันธ์ ระหว่างประเทศ ■ สัมมนาเศรษฐกิจ การเมืองโลก ■ สัมมนาทฤษฎีวิพากษ์ใน ความสัมพันธ์ระหว่าง ประเทศ
มหาวิทยาลัย เชียงใหม่	■ ทฤษฎีความสัมพันธ์ ระหว่างประเทศ ■ ความมั่นคงด้านพลังงาน ในการเมืองโลก ■ ความขัดแย้งและ สันติภาพศึกษา ■ สตรีนิยมในความสัมพันธ์ ระหว่างประเทศ ■ สิ่งแวดล้อมและ ความสัมพันธ์ระหว่าง ประเทศ		
มหาวิทยาลัย วลัยลักษณ์	■ ทฤษฎีความสัมพันธ์ ระหว่างประเทศ ■ เศรษฐศาสตร์การเมือง ระหว่างประเทศ ■ สิ่งแวดล้อมในการเมือง ระหว่างประเทศ		

สถาบัน/ หลักสูตร	รัฐศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชา/ เอกความสัมพันธ์ระหว่าง ประเทศ (ระดับปริญญาตรี)	รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาความสัมพันธ์ ระหว่างประเทศ/รัฐศาสตร มหาบัณฑิต (ระดับปริญญา โท)	รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต/ ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ (ระดับ ปริญญาเอก)
มหาวิทยาลัย รามคำแหง	- ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ - สัมมนาเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ - สัมมนาการแข่งขันและความขัดแย้งในเศรษฐกิจโลก - การจัดการสันติภาพและความขัดแย้ง - นิเวศวิทยาและการจัดสรรทรัพยากรระหว่างประเทศและการเมือง	- หลักความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ - ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ - ประเทศไทยและเศรษฐกิจการเมืองในระบบโลก	

ที่มา: รวบรวมโดยผู้เขียน จากเอกสาร มคอ.2 ของสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการเรียนการสอนในสาขาวิชา/เอกความสัมพันธ์ระหว่างประเทศหรือการระหว่างประเทศ ทั้งนี้ การยกตัวอย่างสถาบันอุดมศึกษาข้างต้นจะอิงตามประเภทของมหาวิทยาลัยเปิด (มหาวิทยาลัยรามคำแหง) และมหาวิทยาลัยปิด (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์) รวมทั้งอิงตามที่ตั้งเพื่อให้กระจายครอบคลุมภูมิภาคต่างๆ ในประเทศไทยให้มากที่สุด

อีกแนวทางหนึ่งที่ช่วยเสริมสร้างพลังการศึกษาทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในประเทศไทยจากล่างสู่บน ก็คือ การหันมาให้ความสนใจกับการอภิบาลหลายระดับ (Multi-level Governance) กล่าวคือ ทฤษฎีสี่เหลี่ยมยอมรับว่า โครงสร้างหรือรูปแบบทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่พึงปรารถนา หรือแม้แต่วิธีการปฏิบัติของรัฐสี่เหลี่ยมจะยังไม่เกิดขึ้นครอบคลุมอาณาบริเวณทุกส่วนของโลก (Dryzek et al., 2003, p. vii) แต่ทฤษฎีสี่เหลี่ยมก็คงไม่ใช่ทฤษฎีในแบบที่ Randall L. Schweller เรียกว่า “ทฤษฎีจินตนิมิต” (Fantasy Theory) ที่ฝันในความฝันที่เป็นไปไม่ได้ (Schweller, 1999) ไปเสียทั้งหมด เพราะภายใต้ระบบรัฐที่ยังคงไม่เลือนหายไปไหน เราจะเห็นการก่อตัวของชุมชนท้องถิ่นขนาดเล็กจำนวนไม่น้อยที่เน้นการพึ่งพาตนเองและดำรงวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติหรือระบบนิเวศในท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นชีวเขตอย่าง Kalmath-Siskiyou Region ในสหรัฐฯ ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว หรือแม้แต่ในประเทศไทย

เช่น เครือข่ายจากภูผามานที่ จังหวัดชุมพร บ้านสลักคอก จังหวัดตราด บ้านวังน้ำมอก จังหวัดหนองคาย หรือบ้านแม่ละนา จังหวัดแม่ฮ่องสอน ผ่านรูปแบบของชุมชนที่พึ่งตนเอง ด้วยการทำเกษตรอินทรีย์ ผลิต แปรรูป และสร้างช่องทางจัดจำหน่ายเอง ขณะเดียวกันก็ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมด้วยการจัดตั้งขบวนการกลุ่มและสร้างศูนย์การเรียนรู้เพื่อขับเคลื่อนให้ชุมชนก้าวหน้าอย่างเข้มแข็งและยั่งยืน ที่สำคัญ ชุมชนเหล่านี้ยังมุ่งดูแลทรัพยากรและธรรมชาติในท้องถิ่นเสมือนเป็นเส้นเลือดใหญ่ที่หล่อเลี้ยงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของผู้คนในท้องถิ่น (ภัทรพร อภิชาติ, 2553) วลีที่แสดงให้เห็นถึงวัตถุประสงค์และยุทธศาสตร์สำคัญของทฤษฎีสีเขียวที่ว่า “จงคิดในระดับโลกแต่กระทำในระดับท้องถิ่น” (Think Globally, Act Locally) ทำให้การศึกษาทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ รวมถึงในประเทศไทยอาจต้องหันมาให้ความสนใจกับการอภิบาลหลายระดับ (Multi-Level Governance) โดยเฉพาะประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมในระดับโลก เช่น การเปลี่ยนแปลงสภาวะภูมิอากาศ ความสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ การแปรสภาพเป็นทะเลทราย ฯลฯ ที่ซึ่งชุมชนท้องถิ่นขนาดเล็กก็สามารถมีบทบาทหรือเป็นฟันเฟืองของการเริ่มต้นในการเปลี่ยนแปลงความคิดและความรับผิดชอบเชิงนิเวศที่ยั่งยืนไม่น้อยไปกว่าการบรรลุข้อตกลงปารีส (Paris Agreement) ที่ดำเนินการโดยรัฐและองค์การระหว่างรัฐบาลในระดับโลก

ประการที่สาม การนำเสนอ “มุมมองเชิงนิเวศ” เข้ามาอยู่ในการศึกษาทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในประเทศไทย ในการศึกษาทฤษฎีสีเขียวในประเทศไทยนั้นมันเป็นไปไม่ได้เลยหากเราจะมุ่งขยายพื้นที่ทางความคิดและเสริมสร้างเสริมสร้างการศึกษาทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศภายใต้แนวคิดจากล่างสู่บนโดยไม่นำ “มุมมองเชิงนิเวศ” เข้ามาอยู่ในการศึกษาทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในประเทศไทย นอกจากรายวิชาเกี่ยวกับประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมที่มีการจัดการเรียนสอนในประเทศไทยดังที่ได้กล่าวไปแล้ว หากพิจารณางานที่ศึกษาเกี่ยวกับประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ใช้กรอบแนวคิดหรือทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในการวิเคราะห์และตีพิมพ์หรือเผยแพร่ในประเทศไทย จะพบว่างานที่ศึกษาเกี่ยวกับประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศยังมีจำนวนไม่มากเท่าที่ควรโดยสามารถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ ได้แก่ งานกลุ่มแรกเป็นงานที่ศึกษาประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศภายใต้กรอบเสรีนิยม งานกลุ่มนี้ค่อนข้างโดดเด่นกว่างานกลุ่มอื่นๆ ทั้งในแง่ปริมาณและความหลากหลายของการศึกษาวิเคราะห์ ดังจะเห็นได้จากการศึกษาในมิติขององค์การระหว่างรัฐบาล โดยเฉพาะกรณีสหภาพยุโรป (คกงฤษ เสงลาคุณ, 2555; ทภิพร สุพร, 2554) หรืออาเซียน (ธีราศิลป์ อินทรสุข, 2554; ภัณณิน สมณะเศรษฐกุล, กนกรัตน์ ยศไกร, และเมธิณี ภูวทิศ, 2561) บทบาทของรัฐหรือความร่วมมือระหว่างรัฐในการจัดการกับประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อม (จุฑาทิพ คล้ายทับทิม และ

แทนชนก พูนชัย, 2564; ศุภลักษณ์ เศรษฐวัชรวานิช, 2556) บทบาทของภาคประชาสังคมในประเด็นด้านสิ่งแวดล้อม (เสาวลักษณ์ ทิพย์แก้ว, 2554) หรือแม้แต่การทูตด้านสิ่งแวดล้อม (ศุภมิตร ปิติพัฒน์, 2564)

งานกลุ่มที่สองเป็นงานที่ศึกษาเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์ด้านสิ่งแวดล้อม (Global Environmental Governance) โดยแนวคิดโลกาภิวัตน์เป็นแนวคิดที่ขยายองค์ความรู้จากมุมมองเสรีนิยมให้กว้างยิ่งขึ้น ทั้งแง่ของตัวแสดงและประเด็นปัญหาที่ซับซ้อน หลากหลาย และเป็นในหลายระดับ งานในกลุ่มนี้อาจจะยังมีจำนวนอยู่ไม่มากนักเมื่อเปรียบเทียบกับงานกลุ่มแรก เช่น การศึกษาประเด็นปัญหา ตัวแสดง รวมทั้งสิ่งท้าทายของโลกาภิวัตน์ด้านสิ่งแวดล้อม (วุฒิกรณ์ ชูวัฒนารักษ์, 2562) การสำรวจกรอบความร่วมมือการเปลี่ยนแปลงสถานะภูมิอากาศ (Climate Change) รวมทั้งบทบาทของไทยในคลับสถานะภูมิอากาศ (Climate Clubs) (ยศพล จิระวุฒิ, 2563, 2564) บทบาทของธุรกิจในโลกาภิวัตน์ในประเด็นด้านการแปรสภาพเป็นทะเลทราย (วุฒิกรณ์ ชูวัฒนารักษ์, 2565) หรือการอภิบาลน้ำในระดับภูมิภาค (Regional Water Governance) ในกรณีกลุ่มประเทศลุ่มแม่น้ำโขง (GMS) (Yeophantong, 2013)

และงานกลุ่มสุดท้าย คือ งานที่ศึกษาประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมภายใต้มุมมองสังคมนิยม โดยเฉพาะความมั่นคงด้านสิ่งแวดล้อม เช่น งานที่ศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการทัศน์ความมั่นคงภายหลังการสิ้นสุดของสงครามเย็น อันรวมถึงความมั่นคงด้านสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นหนึ่งในปัญหาความมั่นคงแบบใหม่ (Non-Traditional Security) (สุรชาติ บำรุงสุข, 2545) สิ่งแวดล้อมกับความมั่นคงของประเทศไทยภายใต้มุมมอง “รัฐกับป่า” กับ “ราษฎรกับป่า” ที่แตกต่างกัน (ชัยอนันต์ สมุทวณิช และกุสุมา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา, 2546) ความมั่นคงของรัฐอันเนื่องมาจากวิกฤตพลังงานโลกอย่างน้ำมันที่มีจำกัดและไม่สามารถหมุนเวียนกลับมาใช้ใหม่ได้ (กุลนันทน์ คันธิก, 2553; เทวินทร์ วงศ์วานิช, 2553) หรือการปรับเปลี่ยนบทบาทของหน่วยงานด้านความมั่นคงอย่างกองทัพที่ต้องหันมารับมือ/จัดการกับประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น การบริหารจัดการขยะพิษหรือของเสียอันตราย (Hazardous Waste) (สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ, 2562) หรือการแก้ไขปัญหาคความมั่นคงด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชาติ (ชัยวิน ผูกพันธุ์, 2559)

งานทั้งสามกลุ่มข้างต้น แสดงให้เห็นได้ว่า ขณะที่งานที่ศึกษาประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในประเทศไทยมีอยู่จำนวนไม่มากนักหากเปรียบเทียบกับงานที่ศึกษาประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมจากสาขาอื่น โดยเฉพาะวิทยาการสิ่งแวดล้อมและวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม และในจำนวนงานที่มีไม่มากนักก็ยังคงอยู่ภายใต้แนวคิดและทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกระแสหลักอยู่เป็นส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นกรอบเสรีนิยมที่เน้น

การศึกษาภายใต้แนวคิดระบอบกฎเกณฑ์ระหว่างประเทศหรือภูมิภาคนิยมที่เน้นบทบาทขององค์การระหว่างรัฐบาลเป็นสำคัญ ตลอดจนการพึ่งพาซึ่งกันและกันอย่างซับซ้อนที่มองความร่วมมือระหว่างรัฐ กรอบโลกาภิวัตน์ซึ่งนอกจากจะเน้นบทบาทขององค์การระหว่างรัฐบาลแล้ว ยังเห็นบทบาทของตัวแสดงอื่นๆ ที่หลากหลายและในหลายระดับภายใต้ประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ซับซ้อนและหลากหลาย หรือกรอบสังคมนิยมที่เชื่อมโยงความมั่นคงเข้ากับประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมในฐานะภัยคุกคามใหม่ต่อรัฐ ตลอดจนความพยายามสร้างสิ่งแวดล้อมให้มั่นคงทั้งในบริบทการเมืองภายในรัฐหรือระหว่างรัฐ

ประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมในทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกระแสหลักไม่ว่าจะมาจากมุมมองเสรีนิยมหรือสังคมนิยมก็ตามก็ยังคงอยู่ภายใต้การใช้ความมีเหตุผลเชิงเครื่องมือ (Instrumental Rationality) อันประกอบด้วยวิทยาศาสตร์ในฐานะเครื่องมือของรัฐ และเศรษฐกิจสมัยใหม่ในฐานะเครื่องมือของนายทุนที่สร้างความชอบธรรมแก่รูปแบบทางการเมืองและเศรษฐกิจเพื่อให้ชนชั้นปกครองสามารถมีอำนาจครอบงำชนชั้นที่ถูกปกครองต่อไปได้ (Chernoff, 2007, p. 172) หรือภายใต้ทฤษฎีการแก้ไขปัญหา (Problem-Solving Theory) ที่เชื่อว่า โครงสร้างการเมืองระหว่างประเทศหรือระบบรัฐ ตลอดจนระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่เป็นอยู่ในปัจจุบันสามารถจัดการหรือบรรเทาปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นโดยอาศัยองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่ทำให้การปกป้องรักษาสิ่งแวดล้อมกับการเติบโตทางเศรษฐกิจและการพัฒนาสามารถดำเนินควบคู่กันไปได้ (Saurin, 1996, p. 84) แต่นั่นก็เป็นเพียงมุมมองส่วนหนึ่งในการจัดการหรือรับมือกับวิกฤตการณ์เชิงนิเวศที่เกิดขึ้น เพราะภูเขาน้ำแข็งมิได้มีเพียงส่วนที่อยู่เหนือผิวน้ำเท่านั้น ทฤษฎีสีเขียวพยายามสะท้อนให้เราเห็นภาพภูเขาน้ำแข็งที่อยู่ใต้ผิวน้ำผ่านการตั้งคำถามหรือท้าทายโครงสร้างทางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจที่เป็นอยู่ว่าเป็นต้นตอของวิกฤตการณ์เชิงนิเวศหรือจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนโครงสร้างเหล่านั้นอย่างไรเพื่อสร้างความยั่งยืนเชิงนิเวศให้บังเกิดขึ้นไม่ว่าระบบรัฐที่จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนคุณลักษณะหรือรูปแบบโดยให้ความสำคัญไม่เพียงแต่ความอยู่รอดหรือการมีชีวิตที่ดีของมนุษย์ด้วยกัน หากยังรวมถึงสิ่งมีชีวิตอื่นๆ และระบบนิเวศด้วยเช่นกัน ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมอุตสาหกรรมซึ่งเน้นการสะสมทุน การผลิตและการบริโภค รวมทั้งการเติบโตทางเศรษฐกิจก็จำเป็นต้องได้รับทบทวนใหม่ โดยเฉพาะในแง่ของการลดหรือชะลอการเติบโตภายใต้ขีดจำกัดของโลก หรือแม้แต่โครงสร้างทางสังคมที่ยังคงมีการกดขี่หรือการใช้ความรุนแรงต่อมนุษย์ด้วยกัน โดยเฉพาะสตรี การเข่นฆ่า ทรมานสิ่งมีชีวิตที่มีใช้มนุษย์ โดยเฉพาะสัตว์ต่างๆ อันครอบคลุมถึงแหล่งอาหารและแหล่งที่อยู่อาศัย ตลอดจนการใช้ความรุนแรงต่อระบบนิเวศผ่านลัทธิทหารและอาวุธทำลายล้างสูงอย่างอาวุธนิวเคลียร์

นัยของการนำ “มุมมองเชิงนิเวศ” เข้ามาอยู่ในการศึกษาทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในประเทศไทย โดยเฉพาะผ่านการศึกษาทฤษฎีสีเขียวในฐานะทางเลือกหนึ่งของทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ก็คือ ประเด็นสิ่งแวดล้อมมิได้อยู่โดดเดี่ยวในตัวของมันเอง หากแต่อยู่ภายใต้ความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างมนุษย์ด้วยกัน มนุษย์กับระบบนิเวศหรือโลกมนุษย์กับสิ่งมีชีวิตอื่นๆ อันเป็นเหตุให้การศึกษาทฤษฎีสีเขียวจำต้องเกี่ยวข้องกับประเด็นอื่นๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น สันติภาพ การไม่ใช้ความรุนแรง ความยุติธรรมทางสังคมและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ ทฤษฎีสีเขียวจึงไม่ใช่ Theory of Survival เท่านั้น หากยังมีเป้าหมายในฐานะ Theory of Good Life ด้วย ทั้งนี้ เพื่อให้เรารับรู้ความจริงมากกว่าที่เคยสัมผัส ฟังผู้ที่กำลังต่อสู้กับอำนาจที่กดขี่หรือไม่เป็นธรรมมากกว่าที่เคยได้ยิน เห็นต้นตอของวิกฤตการณ์เชิงนิเวศหรือความเสื่อมโทรมด้านสิ่งแวดล้อมจากภายในมากกว่าอาการที่แสดงออกมา และที่สำคัญ เพื่อให้การศึกษาทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยเฉพาะในประเทศไทย “ไม่มีดับดอในเรื่องสิ่งแวดล้อม” (Green Blind) อีกต่อไป

4. บทสรุป

บทความนี้ได้สำรวจสถานภาพและองค์ความรู้เกี่ยวกับการศึกษาทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในประเทศไทย อีกทั้งมุ่งนำเสนอสาระสำคัญของทฤษฎีสีเขียวในฐานะทางเลือกหนึ่งในการศึกษาทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในประเทศไทย โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อม ความเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อมในระดับโลก และวิกฤตการณ์เชิงนิเวศที่เกิดขึ้น ผ่านฐานคิดอันเป็นเสาหลักของทฤษฎีสีเขียว 4 ประการ ได้แก่ ความคิดและความรับผิดชอบเชิงนิเวศ สันติภาพโลกและการไม่ใช้ความรุนแรง ซึ่งรวมถึงการต่อต้านลัทธิทหารและอาวุธทำลายล้างสูงอย่างอาวุธนิวเคลียร์ ความยุติธรรมทางสังคมและสิ่งแวดล้อม และสุดท้ายคือการกระจายศูนย์ของอำนาจ

ส่วนนัยต่อการศึกษทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นนัยเชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติต่อการศึกษทฤษฎีสีเขียวในฐานะทางเลือกหนึ่งของการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในประเทศไทย รวมทั้งนัยต่อการศึกษทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศโดยรวมในประเทศไทยมีอยู่ 3 ประการที่สำคัญ ได้แก่ (1) การขยายพื้นที่ทางความคิดสำหรับแนวคิดกระแสทางเลือกในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในประเทศไทยเพื่อสร้างความเป็นพหุนิยมและความหลากหลาย (Plurality and Diversity) ให้เกิดขึ้นผ่านทฤษฎีสีเขียวซึ่งไม่ค่อยได้รับความสนใจ ในฐานะมุมมองทางเลือกหนึ่งในการศึกษาทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในประเทศไทย (2) การเสริมสร้างพลังการศึกษา

ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจากเบื้องล่างในประเทศไทย เช่น การเสริมสร้างพลังดังกล่าวผ่านการให้ความรู้และการศึกษาโดยบรรจุงูสาระสำคัญของทฤษฎีสี่เหลี่ยมเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาวิชาต่างๆ ในหลักสูตรของสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการเรียนการสอนด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในประเทศไทย หรือการหันมาให้ความสนใจกับการอภิบาลหลายระดับ (Multi-level Governance) และ (3) การนำ “ธรรมชาติ” เข้ามาอยู่ในการศึกษาทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในประเทศไทยเพื่อมุ่งแสดงให้เห็นว่า ประเด็นสิ่งแวดล้อมมิได้อยู่โดดเดี่ยวในตัวของมันเอง หากแต่อยู่ภายใต้ความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างมนุษย์ด้วยกัน มนุษย์กับระบบนิเวศหรือโลก มนุษย์กับสิ่งมีชีวิตอื่นๆ อันเป็นเหตุให้การศึกษาทฤษฎีสี่เหลี่ยมจำต้องเกี่ยวข้องกับประเด็นอื่นๆ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น สันติภาพ การไม่ใช้ความรุนแรง ความยุติธรรมทางสังคมและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ทฤษฎีสี่เหลี่ยมจึงเป็นอีกทางเลือกหรือมุมมองเชิงทฤษฎีหนึ่งที่จะทำให้การศึกษาทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยเฉพาะในประเทศไทย “ไม่มีดบอดในเรื่องสิ่งแวดล้อม” (Green Blind) อีกต่อไป แน่แน่นอนว่า ทฤษฎีสี่เหลี่ยมไม่ใช่ Theory of Survival เท่านั้น หากยังมีเป้าหมายในฐานะ Theory of Good Life ด้วย เพราะ “มนุษย์ในบริบทการเมืองต้องการทั้ง ‘Theories of Survival’ และ ‘Theories of Good Life’ ... ขึ้นชื่อว่ามนุษย์แล้ว ไม่มีใครคิดล่องไปไหนเลย แม้ว่าจะโดยเรือที่มั่นคงเพียงใดโดยไม่มีจุดหมาย” (Booth, 1991, p. 536; ศุภมิตร ปิติพัฒน์, 2553, น. 51)

ท้ายที่สุดนี้ คงไม่มีข้อคิดใดที่กล่าวถึงแนวโน้มและทิศทางของการศึกษาทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอย่างที่เราควรจะเป็น ซึ่งรวมถึงในกรณีประเทศไทยได้ดีไปกว่าข้อคิดของสุรชัย ศิริไกร ศาสตราจารย์ด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในประเทศไทย ในระหว่างการประชุมและประชุมเชิงปฏิบัติการ “การพัฒนาการเรียนการสอนความสัมพันธ์ระหว่างประเทศร่วมสมัยในประเทศไทย” ซึ่งจัดโดยคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 2009 (พ.ศ. 2552) ที่กล่าวไว้ว่า

“... สาขาวิชาไออาร์ (ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ - ผู้เขียน) เป็นสาขาใหม่มาที่ต้งขึ้นมาหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 แล้วก็ล้มเหลวอยู่ตลอด ที่ล้มเหลวคือไม่สามารถแก้ปัญหาที่เราควรจะได้ แล้วที่สำคัญที่สุดเลยก็คือ พวกนักทฤษฎีรุ่นใหม่มักบอกว่า ทฤษฎีไม่ควรจะแค่ตอบคำถามอะไร กับอย่างไร พวก realist จะตอบคำถามว่าอะไร “อะไรคือความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ” จะเน้นอยู่ที่รัฐชาติ เน้นที่เรื่องอนาธิปไตยระหว่างประเทศ อำนาจ การคานอำนาจ ในขณะที่ idealist ก็จะถามว่า อย่างไร “จะรักษาสันติภาพและระเบียบไว้ได้อย่างไร” ก็จะใช้เรื่องระเบียบระหว่างประเทศ องค์การระหว่างประเทศ แล้วก็ peaceful

resolutions (การระงับข้อพิพาทโดยสันติ) มาเป็นเครื่องมือ แต่ทั้งสองทฤษฎีนี้ไม่ได้คิดที่จะเปลี่ยน มุ่งที่จะรักษา *status quo* (สถานะเดิม - ผู้เขียน) ในขณะที่ทฤษฎีใหม่นี้ต้องถามเรื่อง ทำไม ทำไมจึงเป็นอย่างนี้ นี่เป็นการตั้งคำถามที่ดีที่เรา มาศึกษาไออาร์ทำไม คำตอบก็คือเพื่อ *emancipation* (การปลดปล่อยมนุษย์ให้เป็นอิสระจากโครงสร้างที่ครอบงำอยู่) การที่เรามาเป็นนักวิชาการไออาร์นี้ก็คงไม่ใช่เพื่อมารักษาสถานภาพ รักษาอำนาจหรือระบบเก่าๆ เอาไว้ให้มันอยู่ไปอีก ห้าสิบปี หน้าทีของนักวิชาการก็ควรมุ่งที่จะแก้ไขเปลี่ยนแปลง นั่นก็คือ มุ่งที่จะปลดปล่อยมนุษย์จากการถูกจองจำทางความคิด ถูกจองจำโดยระบบการเมือง โดยระบบเศรษฐกิจของประเทศมหาอำนาจซึ่งสร้างระบบแล้วครอบงำคน” (สุรัชย์ ศิริไกร อ้างถึงใน กษิร ชีพเป็นสุข, 2553, น. 12)

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- กฤษฎา อีระโกศลพงศ์. (2560). ความคิดของ Robert W. Cox ว่าด้วยอารยธรรมกับการครองอำนาจนำของสหรัฐอเมริกา. *วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์*, 8(2), 151-168.
- กฤษฎา อีระโกศลพงศ์. (2562). การครองอำนาจนำและการตอบโต้การครองอำนาจนำในองค์การแรงงานระหว่างประเทศ. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี*, 10(1), 145-177.
- กนกวรรณ มะโนรมย์. (2565). *นิเวศวิทยาการเมืองแนวสตรีนิยม*. กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.
- กษิร ชีฟเป็นสุข. (2553). *การพัฒนาการเรียนการสอนความสัมพันธ์ระหว่างประเทศร่วมสมัยในประเทศไทย*. คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กัษมพร รักสอน. (2563). การศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมืองระหว่างประเทศภายใต้กรอบแนวคิดทฤษฎีสรรสร้างนิยม. *วารสารบริหารธุรกิจและสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง*, 3(1), 27-36.
- กุลนันท์ คันธิก. (2553). ความมั่นคงพลังงานโลก. *จุลสารความมั่นคงศึกษา*, 83, 1-41.
- คงฤช เสลาคุณ. (2555). *บทบาทของสหภาพยุโรปในการสร้างระบอบระหว่างประเทศด้านสิ่งแวดล้อม: ศึกษากรณีระเบียบการซื้อขายสิทธิในการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์สำหรับภาคส่วนการบิน (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต)*, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- โคริน เฟื่องเกษม. (2548). *แนวคิดและทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จิตติภัทร พูนขำ. (2553). พินิจทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศแนวสังคมนิยมใหม่ (Neorealism): ว่าด้วยความเป็นเจ้าของสหรัฐอเมริกากับดุลแห่งอำนาจในยุคหลังสงครามเย็น. *วารสารสังคมศาสตร์*, 41(1), 1-31.
- จุฑาทิพ คล้ายทับทิม, และแทนชนก พูนชัย. (2564). ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวภายใต้ความร่วมมือในการถ่ายทอดเทคโนโลยีเพื่อเสริมสร้างศักยภาพในการตรวจวัดกัมมันตภาพรังสีและระดับรังสีในสิ่งแวดล้อม. *วารสารการเมืองการปกครอง*, 11(2), 217-232.
- จุฑาทิพ คล้ายทับทิม. (2553). *การเมืองเรื่องสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- จุฑามณี สามัคคีนิชัย. (2559). ทฤษฎีสัจนิยมนีโอคลาสสิกและการวิเคราะห์ นโยบายต่างประเทศ. ใน *วัชรพล ศุภจักรวัฒนา, และวัชรพล พุทธิรักษา (บก.). ว่าด้วยทฤษฎี*

- รัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ร่วมสมัย (น. 69-86). พิษณุโลก: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- จุลชีพ ชินวรโรจน์. (2547). *ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ: แนวคิด ทฤษฎี และกรณีศึกษา*. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ฉันทิมา อ่องสุรักษ์. (2523). *ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชัยวิน ผูกพันธุ์. (2559). *บทบาทของหน่วยทหารในการช่วยแก้ไขปัญหาความมั่นคงด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชาติ*. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช, และกุสุมา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา. (2546). *สิ่งแวดล้อมกับความมั่นคง: ความมั่นคงของรัฐกับความไม่มั่นคงของราษฎร* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายศึกษา.
- ชูศักดิ์ วิทยาภัก. (2561). *นิเวศวิทยามนุษย์: การศึกษาสิ่งแวดล้อมในมิติของสังคมและวัฒนธรรม*. เชียงใหม่: ศูนย์บริหารงานวิจัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ฐิติเทพ สิทธิยศ. (2562). วิวัฒนาการของความร่วมมือในเกม Prisoner's Dilemma. *วารสารสังคมศาสตร์*, 49(2), 131-148.
- ทภิพร สุพร. (2554). การพัฒนาและปรับปรุงมาตรฐานด้านสิ่งแวดล้อมใหม่ในตลาดสหภาพยุโรป: กรณีศึกษาการปรับใช้ฉลากสิ่งแวดล้อมต่อสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่มของไทย. *Veridian E-Journal, Silpakorn University (Humanities, Social Sciences and Arts)*, 4(2), 273-287.
- ทภิพร สุพร. (2556). นีโอกรัสม์เขียนและการขยายปริมาณทลทางความรู้ในทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่าง ประเทศ. *วารสารสังคมศาสตร์*, 9(2), 121-144.
- ติณณภพ สันสมบุรณ์ทอง. (2562). การท้าทายวาทกรรมความเป็นสากลของการบูรณาการประเด็นเพศภาวะเข้าสู่กระแสนหลักขององค์กรเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศของสหรัฐฯ. *วารสารสังคมศาสตร์*, 49(1), 127-150.
- ทิม ดันน์, มิเลียม เคอร์กัม, และสตีฟ สมิธ. (2560). *ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ: สาขาวิชาและความแตกต่างหลากหลาย* [International Relations Theories: Discipline and Diversity]. (จิตติภัทร พูนขำ, บก., ผู้แปล). กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.
- เทวินทร์ วงศ์วานิช. (2553). วิฤตพลลังงานโลกและผลกระทบตอไทย. *จุลสารความมั่นคงศึกษา*, 81, 10-28.

- ธโสธร ตูทองคำ. (2559). แนวคิด ทฤษฎี ตัวแบบและแนวทางการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ: การจัดกลุ่มทางความคิดและสาระสำคัญจากแนวคิดกระแสหลักช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 20. *วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์*, 7(2), 118-151.
- ธีราศิลป์ อินทรสุข. (2554). บทบาทของอาเซียนในการเสริมสร้างความมั่นคงของมนุษย์ (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นรุตม์ เจริญศรี. (2563). *ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ* (พิมพ์ครั้งที่ 3). เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เบญจมาศ นิลสุวรรณ. (2563). จากระบอบระหว่างประเทศถึง Regime Complex: ทิศทางและพลวัตของการศึกษาความร่วมมือระหว่างประเทศ. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์*, 16(1), 47-84.
- ประชา หุตานวัตร. (2544). *การเมืองสีเขียว* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โครงการสรรพสาส์นสำนักพิมพ์มูลนิธิเด็ก.
- ประเวศ อินทองปาน. (2553). การศึกษาเปรียบเทียบนิเวศวิทยาในพุทธปรัชญากับนิเวศวิทยาแนวหลักตามทัศนะของอาร์เน แนนส์. *วารสารมนุษยศาสตร์*, 17(2), 71-88.
- ปรีชญา ยศสมศักดิ์. (2563). จีนเจีย เอ็นโล กับแนวคิดสตรีนิยมในวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ. *วารสารรัฐศาสตร์ปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*, 7(2), 185-209.
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. (2541). *เศรษฐศาสตร์สีเขียวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. (2556). เศรษฐศาสตร์การเมือง นิเวศวิทยาการเมือง และนิเวศสังคมนิยม. *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง*, 1(1), 217-234.
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. (2561). *เศรษฐศาสตร์การเมืองสีเขียวและนิเวศวิทยาการเมือง*. ขอนแก่น: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พูกูโอกะ, มาซาโนบุ. (2551). *ปฏิวัติยุคสมัยด้วยฟางเส้นเดียว* [The One-Straw Revolution] (รสนา โตสิตระกูล, ผู้แปล; พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกลคิมทอง.
- ภัณณิน สุนนะเศรษฐกุล, กนกรัตน์ ยศไกร, และเมธิณี ภูวทิศ. (2561). แนวคิดภูมิภาคนิยมกับนโยบายด้านความมั่นคงรูปแบบใหม่ทางสิ่งแวดล้อม กรณีศึกษา กลุ่มประชาคมอาเซียน. *วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อม*, 14(2), 112-126.
- ภัทรพร อภิชาติ. (2553). *ปฏิบัติการยิ่งใหญ่ในชุมชนเล็กๆ ชุมชนสีเขียวพึ่งตนเอง*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สวนเงินมีมา.

- ภูวิน บุญยะเวชชีวิน. (2559). กระแสความคิดสังคมนิยม: บทปริทัศน์เบื้องต้น. *Veridian E-Journal, Silpakorn University (Humanities, Social Sciences and Arts)*, 9(2), 1537-1548.
- ยศ สันตสมบัติ, และอัมมาร สยามวาลา. (2541). *นิเวศน์วิภฤต: ความรู้กับวิวาทะ*. กรุงเทพฯ: คปไฟ.
- ยศพล จิระวุฒิ. (2563). บทสำรวจกรอบความร่วมมือโลกาภิวัตน์ด้านสภาพภูมิอากาศ. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 16(2), 1-36.
- ยศพล จิระวุฒิ. (2564). บทบาทของประเทศไทยในคลับสภาพภูมิอากาศ. *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา*, 9(2), 121-149.
- ลดาวัลย์ ไข่คำ. (2564). การเมืองสีเขียว: การปะทะกันระหว่างการเมืองกระแสหลักกับการเคลื่อนไหวแบบใหม่. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 17(2), 69-98.
- วรารักษ์ เณิมพันธุ์ศักดิ์. (2551). “Constructivism” เพื่อการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ. *รัฐศาสตร์สาร*, 29(ฉบับพิเศษ), 1-28.
- วัชรพล พุทธรักษา. (2553ก). นีโอกรัมเซียน (Neo-Gramscianism): ข้อควรพิจารณาในฐานะทฤษฎีการเมืองระหว่างประเทศ. *วิภาษา*, 3(7), 71-79.
- วัชรพล พุทธรักษา. (2553ข). นีโอกรัมเซียน (Neo-Gramscianism): ข้อควรพิจารณาในฐานะทฤษฎีการเมืองระหว่างประเทศ (จบ). *วิภาษา*, 3(8), 67-70.
- วิเชียร อินทะสี. (2559). สรรสร้างนิยม อัตลักษณ์ และนโยบายต่างประเทศ. ใน วัชรพล ศุภจักร วัฒนา, และวัชรพล พุทธรักษา (บก.). *ว่าด้วยทฤษฎีรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ร่วมสมัย* (น. 87-112). พิษณุโลก: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- วีระ สมบูรณ์. (2548). *ชีวิตและความคิดของ อี.เอฟ. ชูมาเกอร์* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: openbooks.
- วุฒิกรณ์ ชูวัฒนารักษ์. (2562). โลกาภิวัตน์ด้านสิ่งแวดล้อม: ประเด็นปัญหา ตัวแสดง และสิ่งท้าทาย. *วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์*, 10(1), 195-230.
- วุฒิกรณ์ ชูวัฒนารักษ์. (2565). ธุรกิจ โลกาภิวัตน์ด้านสิ่งแวดล้อม และปัญหาการแปรสภาพเป็นทะเลทราย: กรณีศึกษากลุ่มบริษัทอีลีในการต่อสู้กับการแปรสภาพเป็นทะเลทรายในจีน. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 18(1), 33-86.
- ศักดิ์ณรงค์ มงคล. (2558). ความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม. *วารสารพัฒนาสังคม*, 17(2), 87-112.
- ศาสตราจารย์ ชัยวรพร. (2548). *แนวคิดหลังสมัยใหม่กับการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ: ศึกษาของริชาร์ด เค แอชลีย์* (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ศิริสุตา แสนอิว. (2557). การวิเคราะห์ทฤษฎีสัจนิยมใหม่ของเคนเนธ วอลซ์ ผ่านวิธีวิทยาการพิจารณาแบบย้อนกลับของแนวคิดสัจนิยมทางวิทยาศาสตร์. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี*, 5(2), 33-54.
- ศิวพล ชมภูพันธ์. (2559). *ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ: ความรู้เบื้องต้น*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์วัชรินทร์ พี.พี.
- ศุทธาวีร์ ลีสุวรรณ. (2550). *สัจนิยมของฮานส์ มอร์เกนธอ: ศึกษากรณีงานของมอร์เกนธอว่าด้วยนโยบายต่างประเทศสหรัฐอเมริกา (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต)*, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศุภมิตร ปิติพัฒน์. (2551). *แนวทางกระแสหลักในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ: ทฤษฎีสัจนิยมกับแนวคิดดุลแห่งอำนาจ*. คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศุภมิตร ปิติพัฒน์. (2553). การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ. *วารสารสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (สังคมศาสตร์)*, 42(1), 43-61.
- ศุภมิตร ปิติพัฒน์. (2564). *การทูตลิ่งแวล้อม*. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาการต่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ.
- ศุภลักษณ์ เศรษฐวัชรานิช. (2556). ลัทธิเสรีนิยมใหม่เชิงอนุรักษกับการจัดการระบบนิเวศด้วยกลไกตลาดในเวียดนาม กัมพูชา และไทย. *วารสารสังคมศาสตร์*, 43(2), 242-273.
- สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ. (2562). *แนวทางการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมและขยะพิษเพื่อความมั่นคงของชาติ: เอกสารศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study)*. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษายุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ.
- สุรัชย์ ศิริไกร. (2527). *ทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ*. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัย คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุรชาติ บำรุงสุข. (2545). กระบวนทัศน์ความมั่นคงใหม่: ความเปลี่ยนแปลงของทฤษฎีและกรณีประเทศไทย. *วารสารสังคมศาสตร์*, 33(1), 237-270.
- เสาวลักษณ์ หีบแก้ว (2554). บทบาทภาคประชาสังคมในการทูตลิ่งแวล้อมของญี่ปุ่น. *วารสารญี่ปุ่นศึกษาธรรมศาสตร์*, 28(2), 70-85.
- โสภารัตน์ จารุสมบัติ. (2565). *ลิ่งแวล้อมกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ*. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2545). *นิเวศประวัติศาสตร์: พรหมแดนความรู้*. กรุงเทพฯ: คบไฟ.
- อี เอฟ ชูเมกเกอร์. (2517). *เศรษฐศาสตร์ของชาวพุทธ [Buddhist Economics]* (รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกลคิมทอง.

เอนกชัย เรื่องรัตนกร. (2560). รัฐเสรีประชาธิปไตยกับการแทรกแซงระหว่างประเทศ: จากมุมมองของแนวคิดเสรีนิยมเชิงสังคม. *วารสารเกษมบัณฑิต*, 18(1), 146-161.

ภาษาอังกฤษ

Bäckstrand, K., & Kronsell, A. (Eds.). (2017). *Rethinking the Green State: Environmental Governance towards Climate and Sustainability Transitions*. London: Routledge.

Baer, H. A. (2018). *Democratic Eco-Socialism as a Real Utopia: Transitioning to an Alternative World System*. New York: Berghahn Books.

Barry, B. (1999). Sustainability and Intergenerational Justice. In Dobson, A. (Ed.). *Fairness and Futurity: Essays on Environmental Sustainability and Social Justice* (pp. 93-117). Oxford: Oxford University Press.

Barry, J. (1999). *Rethinking Green Politics: Nature, Virtue and Progress*. London: SAGE Publications.

Barry, J. (2007). *Environment and Social Theory* (2nd ed.). London: Routledge.

Barry, J., & Eckersley, R. (2005). W(h)ither the Green State? In Barry, J., & Eckersley, R. (Eds.). *The State and the Global Ecological Crisis* (pp. 255-272). Cambridge, MA: The MIT Press.

Best, S. (1998). Murray Bookchin's Theory of Social Ecology: An Appraisal of "The Ecology of Freedom." *Organization & Environment*, 11(3), 334-353.

Bookchin, M. (1982). *The Ecology of Freedom: The Emergence and Dissolution of Hierarchy*. Palo Alto, CA: Cheshire Books.

Bookchin, M. (1995). *Re-enchanting Humanity: A Defense of the Human Spirit Against Antihumanism, Misanthropy, Mysticism, and Primitivism*. London: Cassell.

Bookchin, M. (2004). *Post-Scarcity Anarchism*. Palo Alto, CA: AK Press.

Bookchin, M. (2006). *Social Ecology and Communalism*. Oakland, CA: AK Press.

Booth, K. (1991). Security in Anarchy: Utopian Realism in Theory and Practice. *International Affairs*, 67(3), 527-545.

Brundtland, G. H. (1987). Our Common Future—Call for Action. *Environmental Conservation*, 14(4), 291-294.

- Bueger, C., & Gadinger, F. (2015). The Play of International Practice. *International Studies Quarterly*, 59(3), 449-460.
- Burkett, J. (2012). The Campaign for Nuclear Disarmament and Changing Attitudes Towards the Earth in the Nuclear Age. *The British Journal for the History of Science*, 45(4), 625-639.
- Busbarat, P. (2012). A Review of Thailand's Foreign Policy in Mainland Southeast Asia: Exploring an Ideational Approach. *European Journal of East Asian Studies*, 11(1), 127-154.
- Callahan, W. A. (2001). International Studies in the 21st Century: Civilization, Ethics and Transnational Relations. *Journal of Social Sciences*, 32(1), 233-274.
- Carpanini, F. (2017). On Political Ecology Questioning Globalization: A Reflection Starting from Bruno Latour and Philippe Descola. *Journal of Social Sciences, Naresuan University*, 13(2), 25-39.
- Carter, A. (1999). *A Radical Green Political Theory*. London: Routledge.
- Carter, N. (2018). *The Politics of the Environment: Ideas, Activism, Policy* (3rd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Cato, M. S. (2013). *The Bioregional Economy: Land, Liberty and the Pursuit of Happiness*. London: Routledge.
- Chernoff, F. (2007). *Theory and Metatheory in International Relations: Concepts and Contending Accounts*. New York: Palgrave Macmillan.
- Christoff, P. (2005). Out of Chaos, a Shining Star? Toward a Typology of Green States. In J. Barry & R. Eckersley (Eds.). *The State and the Global Ecological Crisis* (pp. 25-52). Cambridge, MA: The MIT Press.
- Cox, R. W. (1981). Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory. *Millennium: Journal of International Studies*, 10(2), 126-155.
- Daddow, O. (2013). *International Relations Theory: The Essentials* (2nd ed.). London: SAGE Publications Ltd.
- de Geus, M. (1996). The Ecological Restructuring of the State. In Doherty, B., & de Geus, M. (Eds.). *Democracy and Green Political Thought: Sustainability, Rights and Citizenship* (pp. 185-206). London: Routledge.

- Devall, B. (2021). *Living Deep Ecology: A Bioregional Journey*. Lanham, MD: Lexington Books.
- Devall, B., & Sessions, G. (2007). *Deep Ecology: Living as if Nature Mattered*. Salt Lake City, UT: Gibbs Smith Publisher.
- Dobson, A. (1998). *Justice and the Environment: Conceptions of Environmental Sustainability and Theories of Distributive Justice*. Oxford: Oxford University Press.
- Dobson, A. (2003). *Citizenship and the Environment*. Oxford: Oxford University Press.
- Dobson, A. (2007). *Green Political Thought* (4th ed.). London: Routledge.
- Dryzek, J. S. (2013). *The Politics of the Earth: Environmental Discourses* (3rd ed.). Oxford: Oxford University Press.
- Dryzek, J. S., Downes, D., Hunold, C., Schlosberg, D., & Hernes, H.-K. (2003). *Green States and Social Movements: Environmentalism in the United States, United Kingdom, Germany, and Norway*. Oxford: Oxford University Press.
- Eckersley, R. (1992). *Environmentalism and Political Theory: Toward an Ecocentric Approach*. London: UCL Press.
- Eckersley, R. (2004). *The Green State: Rethinking Democracy and Sovereignty*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Eckersley, R. (2005). Greening the Nation-State: From Exclusive to Inclusive Sovereignty. In Barry, J., & Eckersley, R. (Eds.). *The State and the Global Ecological Crisis* (pp. 159-180). Cambridge, MA: The MIT Press.
- Eckersley, R. (2013). Green Theory. In Dunne, T., Kurki, M., & Smith, S. (Eds.). *International Relations Theories: Discipline and Diversity* (3rd ed., pp. 266-286). Oxford: Oxford University Press.
- Eckersley, R. (2020). Greening States and Societies: From Transitions to Great Transformations. *Environmental Politics*, 30(1-2), 1-21.
- Ehresman, T. G., & Okereke, C. (2015). Environmental Justice and Conceptions of the Green Economy. *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics*, 15(1), 13-27.

- Falk, R. (2015). State Sovereignty Endangers the Planet. In Nicholson, S., & Wapner, P. (Eds.). *Global Environmental Politics: From Person to Planet* (pp. 144-149). Boulder, CO: Paradigm Publishers.
- Goodin, R. E. (1992). *Green Political Theory*. Cambridge: Polity Press.
- Head, N. (2008). Critical Theory and its Practices: Habermas, Kosovo and International Relations. *Politics*, 28(3), 150-159.
- Hill, C., & Beshoff, P. (Eds.). (1994). *Two Worlds of International Relations: Academics, Practitioners and the Trade in Ideas*. London: Routledge.
- Hunold, C., & Dryzek, J. S. (2002). Green Political Theory and the State: Context is Everything. *Global Environmental Politics*, 2(3), 17-39.
- Hurrell, A. (2006). The State. In Dobson, A., & Eckersley, R. (Eds.). *Political Theory and the Ecological Challenge* (pp. 165-182). Cambridge: Cambridge University Press.
- IPBES. (2019). *Global Assessment Report on Biodiversity and Ecosystem Services of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services*. Bonn: IPBES Secretariat.
- Jayanama, S. (2003). The United States, Globalization, and World Order. *Journal of Social Sciences*, 34(1), 91-120.
- Jayanama, S. (2009). *(Non) Key Thinkers in International Relations: Foucault, Žižek, Butler, Chomsky*. Bangkok: Faculty of Political Science, Chulalongkorn University.
- Jayanama, S. (2019). Minding the Gap: Poststructuralist IR Theory in Thailand. In Na Thalang, C., Jayanama, S., & Poonkham, J. (Eds.). *International Relations as a Discipline in Thailand: Theory and Sub-fields* (pp. 47-62). London: Routledge.
- Kesboonchoo Mead, K. (2004). *The Rise and Decline of Thai Absolutism*. London: RoutledgeCurzon.
- Kunnamas, N. (2015). Does ASEAN-ization Exist?: Assessing Social Constructivist Process through Europeanization. *Journal of European Studies*, 23(1), 10-35.

- Laferrière, E., & Stoett, P. J. (1999). *International Relations Theory and Ecological Thought: Towards a Synthesis*. London: Routledge.
- Lamborn, A. C. (1997). Theory and the Politics in World Politics. *International Studies Quarterly*, 41(2), 187-214.
- Lepgold, J. (1998). Is Anyone Listening? International Relations Theory and the Problem of Policy Relevance. *Political Science Quarterly*, 113(1), 43-62.
- Lovelock, J. (2016). *Gaia: A New Look at Life on Earth*. Oxford: Oxford University Press.
- Low, N., & Gleeson, B. (1998). *Justice, Society and Nature: An Exploration of Political Ecology*. London: Routledge.
- Maliniak, D., Peterson, S., Powers, R., & Tierney, M. J. (Eds.). (2020). *Bridging the Theory-Practice Divide in International Relations*. Washington, DC: Georgetown University Press.
- Mann, M. (1984). Capitalism and Militarism. In Shaw, M. (Ed.). *War, State and Society* (pp. 25-46). London: Palgrave Macmillan.
- Martinez-Alier, J. (2002). *The Environmentalism of the Poor: A Study of Ecological Conflicts and Valuation*. Cheltenham: Edward Elgar.
- McLaughlin, A. (1995). The Heart of Deep Ecology. In Sessions, G. (Ed.). *Deep Ecology for the Twenty-First Century: Readings on the Philosophy and Practice of the New Environmentalism* (pp. 85-93). Boston, MA: Shambhala.
- Meadowcroft, J. (2005). From Welfare State to Ecostate. In Barry, J., & Eckersley, R. (Eds.), *The State and the Global Ecological Crisis* (pp. 3-23). Cambridge, MA: The MIT Press.
- Meadowcroft, J. (2012). Greening the State? In Steinberg, P. F., & VanDeveer, S. D. (Eds.). *Comparative Environmental Politics: Theory, Practice, and Prospects* (pp. 63-87). Cambridge, MA: The MIT Press.
- Meadows, D. H., Randers, J., & Meadows, D. L. (2004). *Limits to Growth: The 30-Year Update*. White River Junction, VT: Chelsea Green Publishing.
- Mehta, V. (2012). *The Economics of Killing: How the West Fuels War and Poverty in the Developing World*. London: Pluto Press.
- Mies, M., & Shiva, V. (2014). *Ecofeminism*. London: Zed Books.

- Morris, B. (2017). Reflections on “Deep Ecology.” In Ray, R. (Ed.). *Deep Ecology and Anarchism: A Polemic* (pp. 31-40). London: Freedom Press.
- Na Thalang, C., Jayanama, S., & Poonkham, J. (2019). *International Relations As a Discipline in Thailand: Theory and Sub-fields*. London: Routledge.
- Naess, A. (1995). The Deep Ecology “Eight Points” Revisited. In Sessions, G. (Ed.). *Deep Ecology for the Twenty-First Century: Readings on the Philosophy and Practice of the New Environmentalism* (pp. 213-221). Boston, MA: Shambhala.
- Naess, A. (2016). *The Ecology of Wisdom*. In Drengson, A., & Devall, B. (Eds.). London: Penguin Books.
- Newell, P. (2020). *Global Green Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Oliveira, R. V., Thorseth, M., & Brattebø, H. (2018). The Potential of Co-Benefits In Climate Change Mitigation Strategy: An Opportunity for Environmental and Social Justice. *Journal of Social Sciences, Naresuan University*, 14(1), 163-192.
- Paterson, M. (2000). *Understanding Global Environmental Politics: Domination, Accumulation, Resistance*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Paterson, M. (2005). Green Politics. In Burchill, S., Linklater, A., Devetak, R., Donnelly, J., Paterson, M., Reus-Smit, C., & True, J. (Eds.). *Theories of International Relations* (3rd ed., pp. 235-257). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Peet, R., Robbins, P., & Watts, M. (Eds.). (2011). *Global Political Ecology*. London: Routledge.
- Pepper, D. (1991). *Communes and the Green Vision: Conterculture, Lifestyle and the New Age*. London: Green Print.
- Pepper, D. (1993). *Eco-Socialism: From Deep Ecology to Social Justice*. London: Routledge.
- Poonkham, J. (2017). What Does Thai International Relations Want? *Journal of Social Sciences*, 47(2), 63-90.
- Poonkham, J. (2019). Why is There no Thai (Critical) International Relations Theory?: Great Debates Revisited, Critical Theory and Dissensus of IR in Thailand. In Na Thalang, C., Jayanama, S., & Poonkham, J. (Eds.). *International Relations*

- as a Discipline in Thailand: Theory and Sub-fields* (pp. 19-46). London: Routledge.
- Prasirtsuk, K. (2009). Teaching International Relations in Thailand: Status and Prospects. *International Relations of the Asia-Pacific*, 9(1), 83-105.
- Rawls, J. (1999). *A Theory of Justice*. Cambridge, MA: The Belknap Press.
- Reno, J. O. (2019). *Military Waste: The Unexpected Consequences of Permanent War Readiness*. Oakland, CA: University of California Press.
- Sale, K. (2017). *Human Scale Revisited: A New Look at the Classic Case for a Decentralist Future*. White River Junction, VT: Chelsea Green Publishing.
- Saurin, J. (1996). International Relations, Social Ecology, and the Globalisation of Environmental Change. In Vogler, J., & Imber, M. F. (Eds.). *The Environment and International Relations* (pp. 84-107). London: Routledge.
- Schlosberg, D. (2007). *Defining Environmental Justice: Theories, Movements, and Nature*. Oxford: Oxford University Press.
- Schumacher, E. F. (2011). *Small is Beautiful: A Study of Economics as if People Mattered*. London: Vintage Books.
- Schweller, R. L. (1999). Fantasy Theory. *Review of International Studies*, 25(1), 147-150.
- Shiva, V. (1988). *Staying Alive: Women, Ecology and Survival in India*. New Delhi: Kali for Women.
- Shiva, V. (2016). *The Violence of the Green Revolution: Third World Agriculture, Ecology and Politics*. Lexington: University Press of Kentucky.
- Singer, P. (2002). *Animal Liberation*. New York: HarperCollins Publishers.
- Sireekan, R. (2008). *The European Union as a Masculine Supranational Community: A Test Case of its Common Market Law* (Master's thesis), Chulalongkorn University.
- Slaughter, S. (2005). The Republican State: An Alternative Foundation for Global Environmental Governance. In Barry, J., & Eckersley, R. (Eds.). *The State and the Global Ecological Crisis* (pp. 207-227). Cambridge: The MIT Press.
- Smith, S. (1997). Power and Truth: A Reply to William Wallace. *Review of International Studies*, 23(4), 507-516.

- Spretnak, C., & Capra, F. (1986). *Green Politics: The Global Promise*. London: Paladin Grafton Books.
- Sriwattanapong, T. (2008). *The European Union as Kantian Neoliberalism* (Master's thesis), Chulalongkorn University.
- Stavrianakis, A., & Stern, M. (2018). Militarism and Security: Dialogue, Possibilities and Limits. *Security Dialogue*, 49(1-2), 3-18.
- Sterba, J. P. (2006). Justice. In Dobson, A., & Eckersley, R. (Eds.), *Political Theory and the Ecological Challenge* (pp. 148-164). Cambridge: Cambridge University Press.
- Supachalasai, C. (2017). Decolonial Epistemology and the Future of Thai IR Theory. *Journal of Social Sciences*, 47(1), 37-62.
- Supachalasai, C. (2019). Postcolonial Theoretical Proposals in Thai International Relations. In Na Thalang, C., Jayanama, S., & Poonkham, J. (Eds.). *International Relations as a Discipline in Thailand: Theory and Sub-fields* (pp. 63-84). London: Routledge.
- Talshir, G. (2001). Ecological Sustainability: A Private Case of Social Justice? In Barry, J. & Wissenburg, M. (Eds.). *Sustaining Liberal Democracy: Ecological Challenges and Opportunities* (pp. 37-56). Basingstoke: Palgrave.
- Wadeesirisak, W. (2017). School of Realism: An Inadequate Approach to Account Insecurity in Global Politics? *Political Science and Public Administration Journal*, 8(1), 101-118.
- Wallace, W. (1996). Truth and Power, Monks and Technocrats: Theory and Practice in International Relations. *Review of International Studies*, 22(3), 301-321.
- Waltz, K. N. (1981). *The Spread of Nuclear Weapons: More May Be Better* (Adelphi Paper No. 171). London: International Institute for Strategic Studies.
- Waltz, K. N. (1990). Nuclear Myths and Political Realities. *The American Political Science Review*, 84(3), 731-745.
- Waltz, K. N. (2012). Why Iran Should Get the Bomb: Nuclear Balancing Would Mean Stability. *Foreign Affairs*, 91(4), 2-5.
- Weber, C. (2001). *International Relations Theory: A Critical Introduction* (3rd ed.). London: Routledge.

- Weber, M. (2006). IR Theory, Green Political Theory, and Critical Approaches: What Prospects? In Laferrière, E., & Stoett, P. J. (Eds.). *International Ecopolitical Theory: Critical Approaches* (pp. 104-121). Vancouver: UBC Press.
- Weber, T. (1987). Is There Still a Chipko Andolan? *Pacific Affairs*, 60(4), 615-628.
- Yeophantong, P. (2013). China, Responsibility, and the Politics of Regional Water Governance: The Case of the Lancang-Mekong River. *Thammasat Review*, 16(1), 63-80.
- Youngs, G. (2008). From Practice to Theory: Feminist International Relations and 'Gender Mainstreaming.' *International Politics*, 45(6), 688-702.